

Opinnäytetyö (YAMK)

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kulttuuriala, Taiteen uudet kontekstit

2020

Pauliina Aladin

LEIJONA TULIRENKAAN LÄPI HYPPÄSI JA SIITÄ SELVISI

– Sateenkaarisensitiivisyys lapsille suunnatussa
tanssiesityksessä

Pauliina Aladin

LEIJONA TULIRENKAAN LÄPI HYPPÄSI JA SIITÄ SELVISI

- Sateenkaarisensitiivisyys lapsille suunnatussa tanssiesityksessä

Pauliina Aladinin opinnäytetyön aiheena on yhdenvertaisuus sateenkaarisensitiivisyyden näkökulmasta lapsille suunnatussa tanssiesityksessä. Opinnäytetyö käsittelee aihetta osallistavan Tanssiva satuhetki -teoksen kehitysprosessin ja esityksen kautta. Työ jakaa havaintoja ja tietoa sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä esittävän taiteen työryhmien työn tueksi.

Aladin määrittelee sateenkaarisensitiivisyyden tarkoittavan ymmärrystä sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja perheiden moninaisuudesta, kykyä hahmottaa moninaisuuden merkitys ihmisen toimijuuteen sekä moninaisuuden huomioon ottamista omassa toiminnassa.

Opinnäytetyöhön liittyvä taiteellinen työ käsitti jo olemassa olevan Tanssiva satuhetki -teoksen kehittämisen sateenkaarisensitiiviseksi tutkimusaineistoon pohjautuen yhdessä taiteellisen työryhmän kanssa. Kyselytutkimus kartoitti kokemuksia sateenkaarivähemmistöjen näkyvyydestä lapsille suunnatuissa esittävän taiteen esityksissä ja antoi sateenkaarivähemmistöille mahdollisuuden vaikuttaa Tanssiva satuhetki -esityksen sisältöön. Lähdemateriaalina käytettiin sateenkaarivähemmistöjä käsitteleviä tutkimuksia sekä improvisaatiota ja osallistavaa taidetta käsitteleviä julkaisuja.

Opinnäytetyö toi esiin sateenkaarivähemmistöjen vähäisen näkyvyyden lapsille suunnattujen esitysten roolikuvastossa. Työ perusteli sateenkaarivähemmistöjen näyttämisen tarpeellisuuden lapsille suunnatuissa esityksissä: tutkimuksen perusteella moninaisuuden näyttäminen ja näkeminen tanssitaiteen kuvastossa luo yhdenvertaisuutta. Opinnäytetyö tuotti sateenkaarisensitiivisen Tanssiva satuhetki -esityksen sekä sateenkaarisensitiivisen työskentelyn ohjeistuksen esittävän taiteen työryhmille.

ASIASANAT:

lastenkulttuuri, sateenkaariperhe, sateenkaarisensitiivisyys, sukupuolivähemmistöt, tanssiteos, esitys, LHBTIQA+

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Culture and Arts, Contemporary Contexts of Arts

2020 | 47, 3

Pauliina Aladin

THROUGH THE HOOP OF FIRE JUMPED THE LION AND SURVIVED

- LGBTQIA+ sensitivity in dance performances for children

The subject of Pauliina Aladin's thesis is equality from the perspective of LGBTQIA+ sensitivity in dance performances for children. The thesis examines the topic through the development process and performance of Dancing Storytelling, a participatory dance performance for children. The thesis shares observations and knowledge of working with LGBTQIA+ sensitive values to support the work of performing arts groups.

LGBTQIA+ is a common abbreviation for lesbian, gay, bisexual, pansexual, transgender, genderqueer, queer, intersexed, agender, asexual, and ally community. Aladin defines LGBTQIA+ sensitivity as the understanding of diversity of gender, sexual orientation and families, the ability to perceive the importance of diversity in one's agency, and the consideration of diversity in one's own activities.

The artistic work relating to the thesis included the development of the existing Dancing Storytelling piece into a more LGBTQIA+ sensitive performance based on research material derived together with an artistic project group. A survey was conducted to map experiences of the visibility of LGBTQIA+ minorities in performing arts performances for children. It also gave LGBTQIA+ minorities and rainbow families the opportunity to influence the content of the Dancing Storytelling performance. Studies of LGBTQIA+ minorities as well as publications on improvisation and participatory art were used as source material.

The thesis highlighted the low visibility of LGBTQIA+ minorities in the imagery of performances aimed at children. Aladin concluded that presenting and seeing diversity in performances created a sense of well-being and equality. The thesis delivered a LGBTQIA+ sensitive Dancing Storytelling performance and guidelines for LGBTQIA+ sensitive work methods for performing arts groups.

KEYWORDS:

Children's culture, dance performance, gender minorities, rainbow family, LGBTQIA+ sensitivity

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SATEENKAARISENSITIIVINEN PERUSTA	11
2.1 Yhdenvertaisesti esillä	11
2.2 Improvisoiden kohti moninaisuuden olettamista	14
2.3 Pieni sateenkaarisananasto	15
2.4 Kyselytutkimus	18
3 TANSSIVA SATUHETKI SATEENKAAREN VÄREISSÄ	22
3.1 Tanssiva satuhetki -teos	22
3.2 Saavutettavuus	24
3.3 Käsikirjoitus	27
3.4 Sateenkaarisensitiivistä teosta kohti	29
3.5 Tanssiva satuhetki -esitys	34
3.6 Esityksen palaute	36
3.7 Palautteen analyysi	39
4 LOPUKSI: TAITEILIJAN YHDENVERTAISUUDEN MAHDOLLISTAJANA	43
4.1 Matka kohti yhdenvertaisuutta	43
4.2 Sateenkaarisensitiivinen työskentely	44
LÄHTEET	48

LIITTEET

- Liite 1. Kyselytutkimus
- Liite 2. Käyttöoikeuslomake
- Liite 3. Esitykseen liittyvä palautekysely

KUVAT

Kuva 1. Tanssiva satuhetki ITÄ 2019 -festivaalilla 2019. Kuva: Anni Kääriä.	22
Kuva 2. Sateenkaarilippu kuvastaa elämän koko kirjoa. Kuva: Janne Palander	26
Kuva 3. Esityksen tarinakirjoja. Kuva: Anni Kääriä.	28

Kuva 3. Yleisöharjoitus. Kuva: Anni Kääriä.	35
Kuva 4. "Piirrä mitä näit". Piirretty palaute 10.3.2020.	37
Kuva 5. Palautteissa näkyi myös tulirengas. Piirretty palaute 10.3.2020.	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni lähtökohtana on oma havaintoni siitä, että lapsille suunnattuihin tanssiesityksiin on käsikirjoitettu erittäin vähän sateenkaariperheitä¹ ja sukupuoleltaan moninaisia ihmisiä. En ole nähnyt yhdessäkään lapsille suunnatussa tanssiesityksessä käsikirjoitettua sukupuolivähemmistöön kuuluvaa roolihenkilöä enkä sateenkaariperhettä. Tämä tarkoittaa minulle sateenkaariperheen vanhempana, ettemme minä eikä lapseni ole nähnyt tanssiesityksien näyttävän omaa perhemuotoani.

Opinnäytetyössäni pyrin vastaamaan seuraavaan tutkimuskysymykseen: mitä on otettava huomioon, kun tehdään sateenkaarisensitiivistä lapsille suunnattua tanssiteosta? Tavoitteenani on sanoittaa sateenkaarisensitiivisyyden merkitys lapsille suunnatussa tanssitaiteessa. Määrittelen sateenkaarisensitiivisyyden tarkoittavan ymmärrystä sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja perheiden moninaisuudesta, kykyä hahmottaa moninaisuuden merkitys ihmisen toimijuuteen sekä moninaisuuden huomioon ottamista omassa toiminnassa. Käsittelen aihetta oman työskentelyni ja prosessin aikana kehitettävän Tanssiva satuhetki -esityksen kautta. Linjaan opinnäytetyössäni sateenkaarisensitiivisten arvojen ohjeistuksen esittävien taiteiden työryhmille.

Haluan vaikuttaa omalla työlläni yksilöiden ja perheiden monimuotoisuuden näkymiseen lapsille suunnatussa taidekuvastossa. Tavoitteenani on kehittää omaa työskentelyäni sateenkaarisensitiivisyyden näkökulmasta ja sitä kautta inklusiivisuutta lapsille suunnatussa tanssitaiteessa. Opinnäytetyöni on matka, jonka aikana saan kysyä, kuinka voin taiteilijana vaikuttaa omiin toimintatapoihini ja kehittää toimintaani sensitiivisyyttä toteuttavaksi.

Rajaan opinnäytetyöni koskemaan juuri lapsille suunnattuja tanssiesityksiä, esitysten roolihenkilöjä ja henkilöiden perhemuotoja. Tanssiesityksen käsite on laaja. Puhuessani lapsille suunnatussa tanssiesityksestä tarkoitan nykytanssikäsitteen alle ja lähelle lukeutuvia esityksiä, kuten improvisaatio, uusi tanssi, yhteisötanssi, osallistava esitys ja tanssiteatteri. Tanssivan satuhetken yhteydessä puhun roolihenkilöistä ja käsikirjoituksesta. Käsikirjoituksella tarkoitan työryhmän yhdessä luomia suuntia ja ajatuksia, jotka ohjaavat improvisaatiota ja esitystilannetta. Roolihenkilöistä puhuessani tarkoitan esiintyviä

¹ Käytän opinnäytetyössäni seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perheistä sanaa sateenkaariperhe. Sana vakiintui suomen kieleen viimeistään silloin, kun vuonna 1996 perustettiin Sateenkaariperheet ry. Kaikki määritelmään sisältyvät yksilöt eivät kuitenkaan koe perhettään sateenkaariperheeksi tai halua nimittää perhettään sateenkaariperheeksi. (Jämsä 2008, 26–27.)

ihmisiä. Ajattelen, että toteuttamassani tanssitaiteessa ihminen esiintyy omana itsenään, ja kuitenkin esille kohotettuna teoksen osana. Pysin erottamaan esiintyvän ihmisen yksityisestä ihmisestä käyttämällä ilmaisua roolihenkilö. Ajatukseni sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä ovat kuitenkin sovellettavissa mille tahansa tanssin ja esittävän taiteen alalle.

Esimerkkinä käyttämäni Tanssiva satuhetki solahtaa yleisöä osallistavan tanssiesityksen ja yhteisötanssin välimaastoon. Käytän ilmaisua osallistava esitys, sillä Tanssiva satuhetki on teos, jonka taiteellinen työryhmä on tehnyt, ja johon yleisö vaikuttaa omalla toiminnallaan. Ajattelen, että ennen esityshetkeä teos ei ole vielä valmis. Teos on kokonainen vasta tapahduttuaan. Vuorovaikutuksellinen esitystapahtuma on joka kerta erilainen. Esitykseen sisältyy joitakin kohtauksia, jotka toistuvat useimmissa esityksissä. Esimerkkinä on kohtaus, jossa katsojat pääsevät halutessaan hyppäämään tulirenkaan läpi. Tässä kohtauksessa kiteytyy pelkojen voittaminen, ilo ja yhdessä tekeminen. Kohtaus myös nousee usein yhdeksi suosituimmista esityksen kohdista. Tämän takia nostin tulirenkaaseen liittyvän, erään osallistujan kirjoittaman tekstin opinnäytetyön pääotsikoksi.

Minulle on tärkeää tarkastella taiteen tekemistä ja lopputuloksia inklusiivisuuden, saavutettavuuden ja ihmisen kaikenlaisen moninaisuuden näkökulmista. Rajaani tutkimuskysymykseni keskittymään sateenkaarisensitiivisyyteen. LHBTIQA+²-vähemmistöjen ja sateenkaariperheiden monimuotoisuuden kirjo on liian laaja tullakseen käsitellyksi yksityiskohtaisesti tässä opinnäytetyössä. Kehittämishankkeeni kohdalla keskityn pääosin sukupuolivähemmistöjen ja sateenkaariperheiden näkyvyyteen esityksen roolihenkilöissä.

Haluan painottaa, että vaikka sateenkaarevuutta ei ole havaintojeni mukaan useinkaan kirjoitettu selväksi lapsille suunnattujen tanssiesitysten kuvastossa, sateenkaarivähemmistöjä on esittävässä taiteessa tekijöinä siinä missä yhteiskunnan muillakin aloilla. Sateenkaareteemoja on myös havaittavissa enenevässä määrin nuorille ja aikuisille suunnatuissa esittävän taiteen teoksissa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet

² LHBTIQA+ on yleisin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kuvaava kirjainlyhenne, joka tulee sanoista lesbo, homo, biseksuaali, transihminen, intersukupuolinen, queer ja questioning, ally, eli tukija, sekä +, joka viittaa jo mainittujen lisäksi kaikkiin sateenkaarivähemmistöihin. Yleisessä käytössä on myös muita lyhenteitä ja eri kielissä on omat lyhenteensä.

ovat olleet avoimesti keskustelun aiheena suomalaisessa yhteiskunnassa viime vuosikymmeninä ja oikeuksia on monelta osin saatu parannettua³.

Sateenkaarivähemmistöjen oikeuksia puolustavat ja näkyvyyttä parantavat taidehankkeet ovat lisääntyneet viime vuosina. Esimerkkinä on Seta ry:n ja Kulttuuria kaikille -palvelun Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä kulttuuri-, taide- ja viestintähanke, joka teki vuonna 2017 näkyväksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa osana Suomen 100-vuotisjuhlavuotta. Perheiden ja yksilöiden monimuotoisuutta nostetaan koko ajan enemmän esiin monilla lastenkulttuurin alueilla, kuten lastenkirjallisuudessa ja elokuva-taiteessa. Iloisena esimerkkinä toimii esittävää taidetta ja satutuntia yhdistelevä dragtaiteilija Timo Tähkäsen lasten satutunti, jossa hän lukee lapsille satuja draghahmo Maimu Brushwoodina.

Opinnäytetyössäni keskityn omaan alaani, tanssitaiteeseen, ja sateenkaariperheiden, seksuaalivähemmistöjen sekä sukupuolivähemmistöjen näkyvyyteen ja olemassaolon selkeästi sanoittamiseen. Omat havaintoni lapsille suunnattujen esitysten kuvastosta ovat luonnollisesti vain pieni, henkilökohtaisten kokemusteni kautta suodattunut otanta lastentanssikulttuurin maailmasta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana olen nähnyt noin kaksikymmentä lapsille suunnattua tanssi- ja esittävän taiteen esitystä. Perustan väitteeni sateenkaarivähemmistöjen vähäisestä näkyvyydestä näkemieni esitysten lisäksi myös aiemmin saaduille tutkimustuloksille sekä yleistiedolle, jota saan meneillään olevista esityksistä seuratessani lastenkulttuuritarjontaa Helsingissä ja osittain myös muualla Suomessa.

Selvittääkseni onko havaintoni yleistettävissä, toteutin kyselytutkimuksen sateenkaariperheille, sateenkaarinuorille ja Sateenkaariperheet ry:n työntekijöille. Kyselyn tulokset tukivat havaintojani. Kävi ilmi, että vain noin 10% vastanneista oli havainnut näkemisensä esityksissä sukupuolen tai perheiden moninaisuutta. Palaan kyselytutkimukseen tarkemmin luvussa 2.4.

Opinnäytetyöni yhtenä tavoitteena on osallistua tanssin kentän kehittämiseen yhdenvertaisemmaksi. Teen sen käyttämällä omaa työskentelyäni esimerkkinä ja tarjoamalla tietoa sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä tanssin kentän toimijoille.

³ Esimerkkinä oikeuksien parantumisesta ovat vuonna 2017 voimaan astunut tasa-arvoinen avioliittolaki, vuonna 2019 voimaan astunut äitiyslaki sekä vuonna 2020 ajankohtainen pyrkimys edistää translakia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita vastaavaksi. Kattava selonteko sateenkaarivähemmistöjen oikeuksien eteen tehtävästä työstä löytyy Seta ry:n nettisivulta www.seta.fi/ihmisoi-keudet.

Työskentelykulttuurin kehittyminen yhdenvertaiseksi auttaa jokaisen toimijan mahdollisuutta tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä osallistua ja vaikuttaa omana, kokonaisena itsenään. Uskon työskentelykulttuurin yhdenvertaistumisen kehittävän myös teosten sisältöjä yhdenvertaisuutta välittäviksi. Pyrkimyksenäni on tarjota keinoja sateenkaarisensitiivisen työtteen kehittämiseen ja sateenkaarisensitiivisyyden huomioimiseen lapsille suunnatussa tanssitaiteessa.

Tanssin kentällä vallitsee havaintojeni mukaan tällä hetkellä työskentelyolosuhteiden parantamisen kausi. Tasa-arvoon, inklusiivisuuteen ja vallankäyttöön liittyvät kysymykset ovat esillä laajasti alan diskurssissa. Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton alajaos Suomen tanssi- ja sirkustaiteilijat on linjannut vuoden 2020 taidepoliittiset teesit. Teeseissä ei suoranaisesti sanoiteta yhdenvertaisuutta tai yksilön monimuotoisuutta, mutta teksteistä löytyy tasa-arvoon viittavia tavoitteita, kuten hyvinvoinnin lisääminen työpaikoilla ja kaikenlaisen rakenteellisen epätasa-arvon ehkäiseminen. (STST 2020.)

Urbaani kulttuuri-, taide- ja tapahtumayhteisö UrbanApa julkaisi kirjoituskokoelman *UrbanApa Next Step – kohti parempaa tanssinopetusta* toukokuussa 2020. Kirjoituskokoelman tavoitteena on tehdä näkyväksi tanssinopetukseen liittyvien rakenteiden epäkohtia ja rakentaa kestävämpää harrastusympäristöä. (Jääskeläinen 2020, 4–5.) Kokoelmassa käsitellään esimerkiksi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista ja antrirasismia tanssinopetuksessa. Julkaisu on osa #StopHatredNow -alustaa, joka on usean eri taide- ja interkulttuurisen organisaation yhteinen tapahtuma-alusta monimuotoisen ja antirasistisen Suomen puolesta. Alusta pyrkii tarjoamaan työkaluja inklusiivisemmän, monimuotoisen ja feministisen taidekentän luomiseen. (Stop hatred now 2020.)

Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa tietoa ja työkaluja saavutettavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen tavoitteenaan yhdenvertainen kulttuuritoiminta (Kulttuuria kaikille 2020). Palvelun toteuttama selvitys *”Hurjan paljon enemmän queer!” – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta* (Lahtinen & Paqvalén 2014). Selvitys tutki sitä, miten hyvin taide- ja kulttuurikenttä huomioi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeita ja toiveita sekä millaisia mahdollisia esteitä taide- ja kulttuuritarjontaan osallistumiselle on. Selvityksessä keskitytään museoiden ohella esitystaiteeseen sekä jonkin verran myös kirjastoihin. Tavoitteena oli myös kehittää Kulttuuria kaikille -palvelun omaa toimintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kysymyksiä huomioivammaksi sekä edistää queer-näkökulmia museomaailmassa.

Selvityksen kirjoittajat Lahtinen ja Paqvalén (2014, 74) toteavat, että vaikka sateenkaarivähemmistöihin liittyen on tehty monenlaisia tutkimuksia, puuttuu edelleen kattavaa tietoa siitä, miten hyvin taide- ja kulttuurikenttä palvelee sateenkaarivähemmistöjä tekijöinä ja kuluttajina. Selvitys muotoili suosituksia kulttuuripalvelujen tuottajille. Yksi suosituksista on että taide- ja kulttuuritarjonnassa tulisi pyrkiä huomioimaan eri-ikäisiä, erityisesti ikääntyneitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä sekä sateenkaariperheitä. (Lahtinen & Paqvalén 2014, 11.)

Lasten ja perheiden kanssa työskenteleville suunnattu käsikirja *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi* avaa Seta ry:n Sateenkaariperhetyön projektia ja sen parissa tehtyä tutkimusta perheiden palvelukokemuksista ja yhteiskunnallisesta asemasta vuosina 2006-2008. Tutkimuksen mukaan yli 10% sateenkaariperheiden vanhemmista kertoo jättäneensä syrjinnän pelon takia käyttämättä terveys- ja sosiaalian palveluita ja 23% kertoo selvittäneensä etukäteen palveluntarjoajan mahdollista ennakkoluuloisuutta (Jämsä 2008, 96). Perheitä kohtaavien ammattilaisten, niin taide- kuin muillakin aloilla, tulisi aina huomioida perheiden monimuotoisuus. Lapsen identiteetin ja itsetunnon voimistamisessa on ensisijaisen tärkeää hänen perheidentiteettinsä tunnustaminen ja tukeminen (Jämsä 2008, 24).

Luvussa kaksi kerron taiteellisen työskentelyni lähtökohdista ja työskentelyyn liittyvistä käsitteistä sekä esittelen pienen sateenkaaritietoutteen liittyvän sanaston. Esittelen myös sateenkaariperheille, Sateenkaariperheet ry:n työntekijöille ja sateenkaarinuorille toteuttamani kyselytutkimuksen ja sen tulokset.

Tarkastelen sateenkaarisensitiivisten arvojen käsittelyä Tanssiva satuhetki -teoksen kehittämiprosessissa luvussa kolme. Käyn läpi kyselytutkimuksen vaikutuksen käsikirjotukseen sekä koreografiaan. Käsittelen Tanssiva satuhetki -esityksen ja analysoin esityksen yleisölle toteutetun palautekyselyn.

Luvussa neljä luon katsauksen tehtyyn työhön ja kerron kehityshankkeen tuloksista sekä tekemistäni päätelmistä. Työn viimeinen osio on sateenkaarisensitiivisen työskentelyn ohjeistus, joka on tarkoitettu taiteellisten työryhmien työn tueksi.

Haluan kiittää mentoriani Pia Lindyä, työryhmäläisiäni Tanja Illukkaa, Elli Isokoskea ja Anni Puuperää, Hanne Kauppista, Sateenkaariperheet ry:ä, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskusta sekä Turun YAMK:n Taiteen uudet kontekstit -koulutusohjelman koulustiimiä. Annoitte työlleni korvaamatonta tukea. Kiitos.

2 SATEENKAARISENSITIIVINEN PERUSTA

Tässä luvussa avaan opinnäytetyöni taustoja. Luvussa 2.1 kerron työskentelyyni vaikuttavista arvoista ja tavoitteista sekä avaan taiteelliseen työhöni liittyviä käsitteitä. Lukuun 2.2 olen koonnut pienen sateenkaarisanaston sekä tilastoja monimuotoisista perheistä. Luvussa 2.3 esittelen opinnäytetyöhöni liittyvän kyselytutkimuksen.

2.1 Yhdenvertaisesti esillä

Opinnäytetyössä työskentelyni keskiössä on sateenkaariperheiden sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen yhdenvertainen oikeus näkyvyyteen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen lapsille suunnatun tanssitaiteen kontekstissa. Uskon, että yhdenvertaisuutta luodaan tarjoamalla lapsille yhdenvertaisia kokemuksia ja näyttämällä heille elämän monimuotoisuutta. Lapsen on helpompi kasvaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta levittäväksi aikuiseksi saatuaan lapsuudessa kokemuksia kuulluksi tulemisesta, vaikuttamisen mahdollisuuksista ja yhdenvertaisuudesta monimuotoisessa ympäristössä. Kuten Linnanpuomi (2020, 5) toteaa, moninaisuuden tunnistaminen johtaa kohti lasten ja nuorten kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja yhdenvertaisempaa lastenkulttuurikenttää.

Tämän hetken lapsille suunnatun tanssitaiteen kuvastossa toistuu havaintojeni mukaan usein valkoinen hetero- ja cis-normatiivisuus⁴. Kuvasto ei anna lapsille ja nuorille esikuvia sateenkaariperheistä tai sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja pitää ihmisen moninaisuuden näkymättömänä. Uskon, että tanssiesityksissä ei haluta tuottaa lapselle outouden kokemusta omasta itsestään tai omasta perheestään. Toimijat tarvitsevat hyvän tahtonsa lisäksi esimerkkejä sateenkaarisensitiivisistä käytänteistä, kannustusta ajatusmaailman normien laajentamiseen sekä tietoa yksilöiden ja perheiden monimuotoisuudesta.

⁴”Heteronormatiivisuus on joukko yhteiskunnallisia normeja, joiden mukaan on olemassa kaksi toisilleen vastakkaista sukupuolta, joihin liitetään tietyjä rooleja ja ominaisuuksia ja jotka tuntevat romanttista ja seksuaalista vetoa toisiinsa. Heteronormatiivisessa ajattelussa tästä mallista poikkeamista pidetään epätavallisena ja ei-toivottuna.” (Muu, mikä?, 2016, 5.)

”Cisnormi on yhteiskuntamme ja kulttuurimme ajatusmalli ja kirjoittamaton sääntö, jonka mukaan kaikki ihmiset kokevat heille syntymässä määritellyn sukupuolen omakseen ja ilmentävät sitä yksiselitteisesti.” (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2020).

Hetero- ja cis-normeja toisintava taidekuvasto vastaa vain joidenkin lasten ja nuorten elämää ja jättää näkymättömiin suuren osan esityksen kohderyhmästä. Näkymättömyys voi johtaa toiseuden asemaan, mistä käsin on hankala osallistua ja vaikuttaa. Toiseuteksi uhkaavat tulla tällä hetkellä kaikki ne, jotka eivät mahdu stereotyyppiseen nais- tai miesrooliin, eivät liiku odotetulla tavalla tai kuulu kahden cis-heterovanhemman perheeseen. Ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa vähemmistöstressiä. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan kroonista stressitilaa, jonka Seta ry:n mukaan määritellään syntyvän muun muassa ympäröivän yhteiskunnan sukupuoli- ja hetero-oletuksista, erilaisuuden tunteista, toiseuden kokemuksesta, sosiaalisesta leimautumisesta sekä kiusatuksi tulemisen ja väkivallan kokemuksista. Vähemmistöstressi voi vaikuttaa kielteisesti sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin. (Seta ry 2020.)

Tavoitteenani on löytää keinoja, joilla voin vähentää sateenkaarilasten, sateenkaarinuorten ja sateenkaariperheiden kokemaa vähemmistöstressiä. Kuinka voin taiteilijana vaikuttaa toiminnallani ja kehittää toimintaympäristöäni sateenkaarisensitiiviseksi? Taiteilijalla on mielestäni vastuu valita oma suhteensa vallitsevaan diskurssiin. Valitsen vaikuttamisen mahdollisuuden. Teen sen toteuttamalla minulle rakasta asiaa, tanssitaidetta.

Annan tämän esityksen valmistusprosessissa sekä esityksen sisällössä tietoisesti enemmän tilaa LHBTIQA+-vähemmistöille kuin hetero- ja cis-enemmistöille. Vähemmistöt kuuluvat yhteiskuntaan ja heillä on oikeus näkyä esityksissä. Toiveenani on nähdä jonakin päivänä sateenkaarivähemmistöt osana lastenkulttuurin monimuotoista normia, ei erityisessä asemassa. Koen, että tällä hetkellä maailma ei ole vielä siihen valmis, vaan vähemmistöjen asemaa on tuettava. Vaikka näytän tässä esityksessä pääasiallisesti sateenkaarivähemmistöjä, en kuitenkaan alleviivaa heidän erityisyyttään, vaan tunnistan vähemmistöt ja vältän hetero- ja cis-normatiivisuutta.

Paqvalénin selvityksen mukaan taide- ja kulttuurikokemuksilla on merkitystä erityisesti elämänvaiheessa, jossa omaa identiteettiä hahmotetaan. Kokemuksella voi olla suuri merkitys, vaikka kokemuksista ei olisi löydettävissä LHBTIQA+-näkökulmia tai niitä ei osattaisi vielä ymmärtää. Lapsena tai nuorena koettujen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien taide- ja kulttuurikokemusten merkitys on voinut hahmottua vasta myöhemmin, ja siksi onkin tärkeää, että kaikenikäisille on tarjolla vähemmistöjä käsittelevää ja näyttävää taidetta. (Lahtinen & Paqvalén 2014, 17.)

Moninaisuuden huomioiminen ja saavutettava toiminta eivät ole valintakysymyksiä. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklassa 31. veloitetaan sopimusvaltioita tunnustamaan lapsen oikeus levon ja vapaa-ajan lisäksi vapaaseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Artikla velvoittaa sopimusvaltioita edistämään lapsen oikeutta osallistua kulttuuri- ja taidetoimintoihin. (Unicef 2020.) Suomen perustuslaki linjaa ihmisten olevan yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Perustuslaki 11.6.1999/731). Tasa-arvolain tarkoituksena on estää syrjintää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella (Tasa-arvolaki 609/1986). Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa ikään, alkuperään, perhesuhteisiin ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuen ja velvoittaa edistämään yhdenvertaisuutta. Se myös linjaa, että positiivinen erityiskohtelu, jonka tarkoituksena on yhdenvertaisuuden edistäminen, on sallittua. (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.) Yhdenvertaisuus merkitsee yhtäläisiä mahdollisuuksia, mikä tarkoittaa, että toinen ihminen voi tarvita enemmän tukea kuin toinen saavuttaakseen yhdenvertaisen aseman esimerkiksi osallisuuteen.

Sateenkaarisensitiivisyys ei ole vain minun tai sateenkaarivähemmistöjen tavoite. Ihmisen monimuotoisuuden huomioiminen auttaa jokaisen yksilön oikeutta tulla kohdatuksi omana itsenään ja osallistua vaikuttamiseen tasavertaisesti. Sateenkaarivähemmistöillä on oikeus osallistua toimintaan omana, kokonaisena itsenään. Heillä on oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen siinä missä kaikilla muillakin. Sateenkaariperheiden lapsilla on oikeus nähdä oma perhemuotonsa lavalla siinä missä jokaisen muunkin perheen lapsilla. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla on oikeus nähdä sukupuolen moninaisuutta arkipäiväisenä osana esitystä ilman siihen liittyvää erityistä painotusta. Meillä kaikilla on oikeus olla ylpeitä itsestämme, mutta kuten Sukupuolena ihminen -kirjan kirjoittajat toteavat, se ei olekaan itsestänselvyys, vaan melko vallankumouksellinen asia. (Ristkari ym. 2018, 9.)

Toivon työni tavoittavan myös heitä, joille sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja perheiden monimuotoisuus ei ole ennestään tuttua. Tavoitteenani on levittää sateenkaaritietoutta tanssitaiteen kautta lapsille, nuorille ja perheille sekä lasten kanssa työskenteleville. Jokaiselle ihmiselle, katsomatta ikään, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen, tekee hyvää nähdä ihmisen monimuotoisuutta sen kaikissa väreissä varhaislapsuudesta alkaen. Oman tai uuden sukupuolen ja perhemuodon näkeminen lastenkulttuurissa on väylä inklusiivisempaan yhteiskuntaan, jossa jokaisella on oikeus näkyä ja vaikuttaa tasavertaisesti.

2.2 Improvisoiden kohti moninaisuuden olettamista

Minua kiinnostaa improvisaatioon pohjautuva työskentely. Minulle improvisaatio tarkoittaa hetkessä elämistä. Keskeistä on läsnäoloon pyrkiminen ja nyt-hetken jatkuva päivittäminen. Improvisaatio auttaa minua toisen ihmisen kohtaamisessa. Kohtaaminen on kuin improvisaatioon perustuvaa taidetta, joka voi parhaimmillaan nostaa yksilön loistamaan koko potentiaalissaan. Pahimmillaan se voi surkastuttaa ihmisen näkymättömäksi. Tavoitteenani on välittää kuvaa maailmasta, jossa ihmiset kohtaavat toisensa kunnioittaen toista kokonaisuena. Toisin sanoen tavoittelen ihmisen kohtaamista moninaisuutta olettaen. Moninaisuuden olettamisessa ajatukset viritetään vastaanottamaan yllättävää tietoa ja muistutetaan itseä siitä, ettei voi tietää toisen elämästä ja kokemuksesta mitään (Jämsä 2008, 104).

Ihmismielelle on luontaista kategorisoida kohtaamansa uusi ihminen. Kategorisointi voi kuitenkin aiheuttaa vääriä oletuksia ja johtaa toisen sivuuttamiseen ja syrjintään. Jokainen meistä on jonkun ympäristön kasvatti ja ympäristössä on väistämättä normeja, kulttuurisia oletuksia. Niiden armoilla ei kuitenkaan tarvitse elää. Normeista voi tulla tietoiseksi, ne voi kyseenalaistaa ja niitä saa aktiivisesti pyrkiä muuttamaan.

Improvisoidessaan tanssija on parhaimmillaan valpas, olemassa, toteamassa ja toimimassa. Tulevasta ei ole tietoa eikä päätöksiä ole rakentavaa lukita etukäteen. Tilanne päivittyy koko ajan. Kohtaamisessa tulisi pyrkiä samankaltaiseen toteavaan kohtaamiseen sen sijaan, että annetaan itsensä tehdä oletuksia. Kuten Jämsä (2008, 104) ehdottaa tulisi kohtaamiselta odottaa yllätystä ja jälleen kerran uuden ainutlaatuisen ihmisen ja ihmiskokemuksen kohtaamista.

Tanssitaiteilija kohtaa työssään muita ihmisiä jatkuvasti uusia ihmisiä, kuten kollegoita, työpajojen osallistujia, yleisön jäseniä ja esityspaikkojen henkilökuntaa. Työskentelyn alkaessa on hyvä muistuttaa itseään siitä, että koskaan en voi tietää toisesta kaikkea – ja että se on hyvä ja mielenkiintoinen asia. Kollega voi olla osittain tuttu tanssitaiteen kentältä mutta mitä todellisuudessa tiedän hänestä? Vähemmistöön kuuluminen, kuten sukupuolen ja perheen moninaisuus, ei näy ulospäin.

Hyväksyn tietämättömyyteni ja pyrin kohtaamaan toisen puhtaalta pohjalta. Pyrin tietoisesti purkamaan oletuksiani toisen sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, perhemuodosta ja perhetaustasta. Improvisaation harjoittaminen on opettanut minua huomaamaan tekemiäni oletuksia tulevista tapahtumista ja kohtaamistani ihmisistä. Olen

oppinut tunnistamaan tekemiäni oletuksia ja tekemään tilaa tietämättömyydelle. Olen siis matkalla oppimaan moninaisuuden olettamista. Ennen kaikkea olen oppinut olemaan itselleni armollinen: tunnistan ja tunnustan tekeväni oletuksia. Edelleen.

2.3 Pieni sateenkaarisanasto

Tämän sanaston kokoamiseen olen käyttänyt Seta ry:n, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen, Muu, mikä? – Sukupuolivähemmistönuorten visio 2020 -hankkeen omia sanastoja sekä Sateenkaariperheet ja hyvinvointi -käsikirjaa. Käytän suoria lainauksia, jotta termeissä ja käsitteissä säilyisi kaikki niihin kirjoitettu informaatio. Kattavampi sanasto, joka kokoaa yhteen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevia käsitteitä ja termejä löytyy Seta ry:n sivuilta: www.seta.fi > sateenkaaritieto > sateenkaarisanasto. Sateenkaarisanastoa päivitetään vuosittain asiantuntija-arvioiden perusteella.

Sateenkaarisensitiivisyys

Sateenkaarisensitiivisyys on arvo ja toimintatapa, jolla voidaan vaikuttaa jokaisen näkyväksi ja nähdyksi tulemistä kokonaisena, omana itsenään. Määrittelen sateenkaarisensitiivisen työotteen sisältävän tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä sekä kykyä kohdata ja kohdella ihmisiä yhdenvertaisesti, yksilölliset tarpeet huomioiden.

Oikeus itsemäärittelyyn ja -määrittelemättömyyteen.

Niin sukupuolesta kuin seksuaalisesta suuntautumisestakin puhuttaessa on yksi kultainen sääntö: jokaisella on itsemäärittelyoikeus. Sinulla itselläsi on oikeus määrittellä kuka sinä olet, millainen haluat olla ja miten haluat tulla nähdyksi. Sinulla on oikeus olla myös tietämättä. Saat itse määrittellä itsesi, olla määrittelemättä – ja muuttaa mieltäsi. Muista, että sama oikeus on kaikilla muillakin. (Seta ry, nuoret 2020.)

Sisällyttävä kielenkäyttö

Sisällyttävä kieli on moninaisuutta olettavaa viestintää (Jämsä 2008, 111). Minulle sisällyttävä kieli tarkoittaa puhetapaa, joka ei sulje ketään ulkopuolelle. Se huomioi kaikenlaista moninaisuutta eikä sisällä esimerkiksi hetero- eikä parisuhdeoletuksia. Sisällyttävä kielenkäyttö luo turvallisempaa tilaa ja edistää työryhmän jäsenten mahdollisuuksia toimia kokonaisina itseinään. Työskentelyprosessin aluksi on hyvä antaa jokaiselle tilaisuus kertoa millä nimellä haluaa tulla kutsutuksi ja oma pronomini, kun käytetään kieltä, jossa on sukupuolitetut pronominit. Toisten tulee kunnioittaa henkilön määritelmää itsestään. Osallistavissa esityksissä uusia osallistujia kohdatessa on puheesta hyvä karsia

pois sukupuolittavat sanat, kuten tytöt ja pojat. Näiden sijaan voi käyttää sukupuolineutraaleja sanoja, kuten esiintyjät ja perheenjäsen. On hyvä huomioida myös, ettei käytä sanoja ”tavallinen” tai ”normaali” heteroista, cis-sukupuolisista tai heterodydinperheistä.

Sukupuolten moninaisuus

Sukupuolen moninaisuus ilmaisulla viitataan siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen ilmenemismuodot ovat moninaiset. Tässä yhteydessä voidaan käyttää myös monikkomuotoa sukupuolten moninaisuus. Sukupuolen moninaisuus sisältää siis sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt. Sukupuolen moninaisuudesta voidaan puhua yksilötasolla eri tavoin: voidaan ajatella, että jokaisen ihmisen sukupuoli koostuu ainutlaatuisista ja yksilöllisistä piirteistä ja on täten moninainen. Toisaalta voidaan ajatella, että sukupuolen moninaisuus tarkoittaa jotakin ominaisuutta, joka on sukupuolivähemmistöille tyypillinen.

Intersukupuolisuus tarkoittaa joukkoa erilaisia kehon variaatioita, joissa sukupuolittetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Intersukupuolisuus on luonnollista kehollista vaihtelua ja tekee näkyväksi sen, että ihmisiä ei voi biologisestikaan luokitella kahteen toisensa poissulkevaan sukupuoleen. Intersukupuolisuus voi olla joillekin myös sukupuoli-identiteetti.

Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä mies että nainen, jotakin mieheyden ja naiseuden väliltä tai sitten tyystin tämän jaon ulkopuolella. Muunsukupuolisuus voi toimia kattokäsitteenä muullekin ei-binääriselle sukupuolen kokemiselle. Kaikki binäärisen sukupuolijaon ulkopuolella olevat eivät koe termiä sukupuoli-identiteettiin.

Sukupuoleton. Kaikilla ihmisillä ei ole sukupuoli-identiteettiä. Osalle taas sukupuolettomuus voi olla sukupuoli-identiteetti. Sukupuolettomaksi itsensä kokeva voi myös määrittellä itsensä termillä agender. Agenderiys kuvataan usein sukupuoli-identiteetin puuttumisena ja sukupuolettomuutena.

Transihminen on yleiskäsite, jolla usein kuvataan kaikkia, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon heidät syntymähetkellä määriteltiin. Transihmisiin luetaan kuuluvan transvestiitit, muunsukupuoliset/transgenderit ja transsukupuoliset. Yksilö, joka voi kokea olevansa muuta kuin cis, ei välttämättä määritä itseään transihmiseksi. Aiemmin on käytetty käsitettä transseksuaali, joka on vanhentunut käsite ja se voidaan kokea loukkaavana.

Sukupuolidysforia tarkoittaa sukupuoliristiriidan aiheuttamaa kokonaisvaltaista pahan olon tunnetta, joka eritellään usein kehodysforiaksi ja sosiaalseksi dysforiaksi. Kehodysforialla tarkoitetaan vierauden, ahdistuksen ja inhon tunteita, jotka kohdistuvat kehon sukupuolitettuihin piirteisiin. Sosiaalinen dysforia kuvaa sosiaalisissa tilanteissa ilmenevää ahdistusta ja pahan olon tunnetta, joka liittyy väärinsukupuolittamiseen eli siihen, ettei tule tilanteissa nähdyksi omana itsenään.

(Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2020.)

✚ Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

Homous. Homo, homoseksuaali eli homoseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia kohtaan. Sanaa homo käytetään myös suppeammin tarkoittamaan itsensä mieheksi määrittelevää henkilöä, joka kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista mielenkiintoa miehiä kohtaan.

Lesbo. Nainen, joka tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa naisia kohtaan.

Bi, biseksuaali eli biseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa sekä omaa että eri sukupuolta olevia kohtaan. Joillekin kumppanin sukupuolella ei ole merkitystä. Termit biseksuaalisuus ja panseksuaalisuus ovat osittain päällekkäisiä.

Panseksuaali eli panseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista tai/ja emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole heille merkitystä. Monet panseksuaalit kokevat, että termi vapauttaa luokittelemasta seksuaalisen kiinnostuksen kohteita sukupuolen mukaan. Termit panseksuaalisuus ja biseksuaalisuus ovat osittain päällekkäisiä.

Aseksuaali eli aseksuaalinen ihminen kokee hyvin vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa toisia henkilöitä kohtaan. Sana ei määrittele kokijan omaa sukupuolta tai sukupuoli-identiteettiä. Aseksuaalinen ihminen voi tuntea emotionaalista vetovoimaa mihin sukupuoleen tahansa tai ei kehenkään.

Queer on poliittinen ja usein akateeminen näkökulma ja ajattelumalli, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Queer voi olla myös identiteetti, joka tarkoittaa, ettei ihminen halua määrittää omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoltaan. Käsite ei ole neutraali, vaan se voidaan kokea myös loukkaavana.

(Seta ry 2020.)

✚ Perheiden moninaisuus

Sateenkaariperheeksi kutsuvat itseään monet sellaiset lapsiperheet, lasta odottavat tai perheenlisäystä suunnittelevat perheet, joissa yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön.

Apilaperhe. Perhe, jossa lapsi tai lapset ovat eri perheyksikköjen yhteisiä lapsia, esimerkiksi naisparin ja miehen tai miesparin ja naisparin yhdessä muodostama perhe. Apilaperheet voivat olla esimerkiksi kolmen vanhemman kolmiapilaperheitä, neljän vanhemman neliapilaperheitä tai kahden vanhemman perheitä. Apilaperheissä kaikki vanhemmat ovat yleensä lapsen tai lasten sosiaalisia vanhempia, mutta lainsäädännön puutteista johtuen vain kaksi heistä voi olla juridisia vanhempia.

(Seta ry 2020.)

Perhetilastot

Monimuotoisia perheitä on jo yli kolmannes suomalaisista perheistä. Monimuotoisiksi perheiksi määritellään perheet, jotka jotenkin poikkeavat oletetusta perheestä ja joita suomalainen perhelainsäädäntö ja palvelujärjestelmä eivät osaa kaikilta osin huomioida. (Monimuotoiset perheet ry 2020.) Sateenkaariperheiden ja niissä asuvien lasten määrää on hankala laskea. Suomalaisissa Tilastokeskuksen (2020) tilastoissa näkyvät ainoastaan ne alaikäiset lapset, jotka asuvat virallisesti samassa taloudessa rekisteröityneiden pariin kanssa. Monesta syystä tämä on vain pieni osa sateenkaariperheiden lapsista. Ulkopuolelle jäävät itsellisten vanhempien, etävanhempien, rekisteröimättömässä parisuhteessa elävien, eri osoitteissa elävien ja heteroparin muotoisten trans- ja bi-vanhempien perheet. Lähes kaikki homo- ja bi-miesten vanhemmuudet jäävät näissä luvuissa piiloon ja rekisteröimättömien pariin määrä on huomattava.

Perhetilastoissa näkyy 3 262 samaa sukupuolta olevien henkilöiden perhettä, eli rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa elävää, samassa osoitteessa asuvaa samaa sukupuolta olevaa pariskuntaa. Seuraavissa lukemissa näkyvät vain perheet, joissa on alaikäisiä lapsia ja joiden vanhemmat elävät rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa samaa sukupuolta olevan puolisonsa kanssa. Vuonna 2018 Suomessa oli 785 samaa sukupuolta olevien aviopariin tai rekisteröidyn parisuhteen lapsiperhettä. Sateenkaariperheiden määrä on lisääntynyt koko 2000-luvun ajan ja kolminkertaistunut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2018 rekisteröityjen nais- tai miesparien sekä samaa sukupuolta olevien avioliittoperheissä eli yhteensä 1 304 alaikäistä lasta. (Tilastokeskus 2020.)

2.4 Kyselytutkimus

Toteutin opinnäytetyöprosessin aluksi kyselytutkimuksen Sateenkaariperheet ry:n perhekahvilan osallistujille, Sateenkaariperheet ry:n työntekijöille ja Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen varhaisnuorten ryhmän osallistujille. Toteutin myös palautekyselyn Tanssiva satuhetki -esityksen yleisölle 10.3.2020. Käsittelen tässä luvussa prosessin alkuvaiheen kyselytutkimukset. Esityksen palautekyselyn käsittelen luvussa 4.

Kyselyjen tavoitteena oli nostaa sateenkaariperheiden ja sukupuolivähemmistöjen ääntä kuuluviin. Keräsin kokemuksia sateenkaarivähemmistöjen näkymisestä lapsille suunnatuissa tanssiesityksissä sekä toiveita tulevaan esitykseemme liittyen ja annoin

mahdollisuuden tarinoida tai kertoa toiveita Tanssivan satuhetken tarinaan. Kyselyn avulla halusin kuulla sateenkaarivähemmistöjen tarpeita ja asettaa sateenkaarivähemmistöjen näkökulman teoksen lähtökohdaksi. Tavoitteenani oli vastata tarpeisiin omassa esityksessäni ja jakaa tietoa tarpeista opinnäytetyöni kautta muillekin taiteellisille työryhmille. Toiveiden ja tarinoiden avulla halusin nostaa sateenkaarivähemmistöjen ääntä kuuluville myös Tanssivan satuhetken esityksessä kuultavassa mielikuvituksellisessa taustatarinassa. Toivon, että kyselyn toteuttaminen antoi osallistuneille kokemuksen siitä, että he ovat tulleet huomatuiksi ja että heidän mielipiteensä on arvokas. Kuten Jämsä ja Karvinen (2008, 189) toteavat, mitä enemmän lapsia ja nuoria kuullaan ja arvostetaan, sitä enemmän kasvaa itseän ja toisiin kunnioittavasti suhtautuvia nuoria ja aikuisia.

Toteutin kaikki kyselyt anonymisti. Päädyin anonymiin kyselyyn, koska halusin suojella vastaajien yksityisyyttä. Anonymi kysely toimi myös siksi, koska en tutkinut kyselyiden kohteita, vaan taustoitin esitettävää teosta ja sen tavoitteita. En kysynyt mitään yksityisyyteen viittaavaa. Vaikka kyselytutkimukseni ei ole ihmiseen kohdistuvaa tutkimusta, katsoin hyväksi noudattaa ihmistieteiden tutkimuseettisiä periaatteita. Niissä edellytetään tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, heidän yksityisyytensä suojelua ja sitä, ettei tutkimus aiheuta tutkittaville haittaa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7). Alaikäisten nuorten kohdalla kyselystä annettiin tiedote vanhemmille. En kysynyt vanhemmilta lupaa, sillä kuten tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019, 5) ohjeistaa, ei huoltajien luvan pyytäminen ole välttämätöntä, vaikka tutkitaan alaikäisiä nuoria, niissä tilanteissa, joissa ei käsitellä tutkittavien henkilötietoja, tutkimus ei aiheuta nuorille haittaa ja joissa tutkimusluvan pyytäminen huoltajilta olisi vaikeaa. Jokainen vastaaja, joka jätti toiveita ja ideoita Tanssiva satuhetki -esitystä varten, allekirjoitti myös suostumuslomakkeen, jolla antoi toiveensa ja ideansa taiteellisen työryhmän vapaaseen käyttöön Tanssiva satuhetki -esityksessä.

Halusin muodostaa kyselyhetkestä rennon ja painotin vastaamisen vapaaehtoisuutta. Päädyin tekemään kyselyn paperilomakkeen muodossa, mikä tarkoitti pikkulapsiperheiden kohdalla sitä, että vanhemmat vastasivat kyselyyn.

Kysyin, kuinka monta tanssi-, sirkus- tai teatteriesitystä vastaaja on nähnyt ja näkikö hän niiden roolihenkilöissä sateenkaariperheitä tai sukupuolivähemmistöjä. Sateenkaariperheiden kohdalla laajensin kysymyksen koskemaan myös teatteri- ja sirkusesityksiä, jotta saisin laajemman otannan esitysten tarkasteluun. Nuorilta kysyin lapsille suunnattujen esitysten lisäksi nuorille suunnatuista esityksistä ja pelkästään tanssiesityksistä.

Sateenkaariperheet ry:n kävijöiltä sain viisi, Sateenkaariperheet ry:n työntekijöiltä neljä ja nuorilta kolme vastausta. Vastaukset vahvistavat omaa kokemustani siitä, että sateenkaariperheitä ja sukupuolivähemmistöjä on huomattu vain muutamissa lapsille suunnatuissa tanssitaiteen teoksissa. Vastanneista 2/3 ei ole nähnyt sateenkaariperheitä tai sukupuolivähemmistöjä esityksien roolihahmoissa. Yksi vastaaja epäilee, että joissakin esityksissä on ehkä ollut tarkoituksella määrittelemättömiä perhemuotoja. Yhdestä vastauksesta teen päätelmän, että vastaaja pohtii ettei ole huomionnut esityksen sisältävän sukupuolivähemmistöjä, vaikka tiedostaa, että niitä on saattanut olla. Yksi vastannut oli nähnyt esityksissä esitettävän sateenkaariperheitä ja kertoi esimerkkinä klovniesityksen, jossa oli selvästi kaksi isää ja kaksi lasta. Sama vastaaja kertoo monen klovnihahmon sekä useiden fantasiahahmojen vaikuttavan sukupuolineutraaleilta.

Kysyin toiveita, kuinka lapsille suunnatussa esityksessä tulisi näkyä perheiden ja yksilön monimuotoisuus. Vastauksista käy ilmi sateenkaarisensitiivisen esityksen tarpellisuus. Vastauksissa toistuu toive nähdä esitysten rooleissa heteronormatiivisesta perheestä poikkeavia perhemuotoja sekä sukupuoleltaan moninaisia ihmisiä.

Olisi kuvattu erilaisia perheitä, apilaperheitä ja nais-miespareja, muunsukupuolisia.

Että olisi aivan kaikenlaisia perheitä ja yksilöitä: yhden vanhemman perheitä, sukupuoleltaan moninaisia perheitä, apilaperheitä, kumppanuusvanhemmuutta, lapsikuolemaperheitä jne. Ei pelkästään ”perus” homo/lesbo ydinperheitä.

Toivon että erilaisia perheitä ja sukupuolen moninaisuutta tuotaisiin esiin esim. että hahmot olisivat seksuaalivähemmistöjä tms.

Vastauksista nousee toive, että sukupuolivähemmistölapsillakin olisi esitysten roolihahmoissa samastumiskohteita ja että kaikkien lasten todellisuus näkyisi lastenkulttuurissa.

Olisi tärkeää, että sp.väh.lapsillakin olisi samastumiskohteita ja että kaikkien lasten todellisuus näkyisi lastenkulttuurissa. Normalisoisi monimuotoisuutta.

Toiveissa painotetaan tärkeänä tasavertaista tapaa, jolla sateenkaarivähemmistöt esitetään. Vastauksissa toivotaan, ettei asiaa alleviivata, vaan että sateenkaarevuus esitetään osana normia, sellaisena kuin se sateenkaarilasten ja sateenkaariperheiden lasten elämässä onkin.

Tällaisille esityksille toki olisi paljon tilausta ihan samalla tavalla kuin kirjallisuudessakin. Paras tapa tuoda esille ko. monimuotoisuutta on mielestäni se, ettei asiaa ns. alleviivata tyyliin ”tämä on kahden äidin perhe tai transmies...”

Toki tällaisillekin on sijansa, mutta esim. aina lapsi ei ole huomannut, että omassa perheessä on mitään kummallista. Siksi se, että asia esitetään jotenkin alleviivattusti, voi olla kummallista.

Siten, että monimuotoiset perheet olisivat normaali osa esitystä asiaa sen kummemmin alleviivaamatta. Yksilöiden kohdalla sama asia. Aina pitäisi mennä hetero- ja cis-normatiivisuuden yli.

Vastauksista näkyy myös toive, että näyttämöllä rikotaan roolihenkilöiden samankaltaisuutta ja normatiivisuutta.

Värikkyyttä, sekoitettuja sukupuoliä (esim. vaatetuksessa).

Paljon erilaisia ja erinäköisiä tyyppjeä, ei samanlaisia esiintymisasuja.

Kyselytutkimuksen vastaukset vahvistavat omaa kokemustani siitä, että sateenkaariperheitä ja sukupuolivähemmistöjä on havaittu vain muutamissa esittävän taiteen teoksissa. Vastaukset kannustavat hetero- ja cis-normatiivin ylittämiseen ja monimuotoisuuden näyttämiseen lapsille suunnatuissa tanssiesityksissä. Toiveet vahvistavat myös tavoitetta näyttää perheiden ja yksilön monimuotoisuus tasavertaisena, ilman turhaa korostusta.

3 TANSSIVA SATUHETKI SATEENKAAREN VÄREISSÄ

Kuvaan tässä luvussa aluksi Tanssiva satuhetki -teosta ja sen historiaa, jonka jälkeen tuon esiin, kuinka lähestyn sateenkaarisensitiivisyyttä kehittämishankkeessani. Pääpaino on sateenkaarisensitiivisen työtteen elementtien tarkastelussa. Tekstini perustuu tekemiini havaintoihin työskentelyprosessin aikana, kyselytutkimuksessa kerättyyn aineistoon, työpäiväkirjaani sekä video- ja kuvamateriaaliin.



Kuva 1. Tanssiva satuhetki ITÄ 2019 -festivaalilla 2019. Kuva: Anni Kääriä.

3.1 Tanssiva satuhetki -teos

Tanssiva satuhetki on improvisaatioon ja lasten tarinoiden pohjalta kirjoitettuun tarinaan perustuva osallistava tanssiteos. Se on suunnattu kaikenikäisille, erityisesti 2–7-vuotiaille, sateenkaariperheille, kaikenlaisille perheille, sukupuolivähemmistölapsille, varhaiskasvatuksikäisille lapsille ja varhaiskasvatuksen työntekijöille. Konseptia on hankala kuvailla yhdellä määritelmällä. Teosta läpäisevä määrittelemättömyys sopii myös

sukupuolen ja seksuaalisuuden kokemuksen monimuotoisuuteen. Kokemus voi muuttua, sille voi löytyä määritelmä tai sille ei tarvitse löytää olemassa olevaa kategoriaa.

Teos sai ensi-iltansa vuonna 2014. Kehitin Tanssiva satuhetki -konseptin tanssitaiteilijoiden Samuli Roinisen ja Maija Tuomen kanssa perustamassani 1001 kahvikuppia -taidekahvila-residenssissä Tampereen Hervannassa. Tanssivan satuhetken esityskaari sai lyhyen jatkon Sisä-Suomen tanssin aluekeskuksen toiminta-alueella. Olen jatkanut konseptin kehittämistä ja jatkan kehitystyötä edelleen alkuperäisten ja uusien tekijöiden kanssa.

Nykyiseen työryhmään kuuluvat lisäksi tanssitaiteilijat Tanja Illukka, Anni Puuperä ja Elli Isokoski. Muodostimme työryhmän vuonna 2018, jolloin esitimme teosta useissa eri yhteyksissä Helsingissä. Tanssivan satuhetken kokonaisuudessa on läsnä jaettu tekijyys ja sattumanvarainen tekijä. Tekijöiksi ajattelen kaikki vuosien varrella osallistuneet taiteilijat, esityksen tarinaan äänensä antaneet osallistujat, yhteistyötä tehneet varhaiskasvatuksen ja kirjastopalveluiden ammattilaiset, kyselyihin vastanneet, osallistuva yleisö sekä esityksen sattumanvaraiset tekijät. Jokainen työryhmän jäsen esiintyy ja osallistuu koreografiseen työhön. Olen hankkeen koollekutsuja, yksi esiintyjistä sekä vastuussa taiteellisesta kehittämistyöstä ja tuotannollisesta työstä. Muu työryhmä osallistuu taiteelliseen kehittämistyöhön, esiintymiseen ja tuotannolliseen työhön. Tekijyyden jakaminen on rikkaus, joka antaa teokseen syvyyttä.

Esitys pohjautuu improvisaatioon, ja se toteutuu joka kerta erilaisena. Esitystä raamittavat tila, aika, tarina ja vuorovaikutus yleisön kanssa. Esityksessä luetaan ja tanssitaan tarina, joka on kirjoitettu osallistujien tarinoiden pohjalta. Esiintyjät eivät välttämättä tunne tarinaa ennalta ja tarinaa käsitellään joka kerta uusin tavoin. Esityksessä on kahdesta kolmeen esiintyjää ja mukana on joskus sadunlukija, joskus taas esiintyjät lukevat sadun kollektiivisesti.

Tanssivan satuhetken kontekstissa improvisaatiota leimaa leikkittely. Esiintyjät leikittelevät liikkeellä, puheella ja yhteisillä teoilla. Esiintyjissä on läsnä koko tanssitaiteilijan historia ja, mikä tärkeintä, ihmisen eletty elämä. Esitystilanteessa sallitaan oleminen ihmisinä, ei vain tanssijan roolissa. Leikkisyys tuntuu minusta esiintyjänä vapauttavalta. Esityksessä niin esiintyjät kuin katsojatkin saavat ihastella ja hämmästellä tilanteen nostattamia yllätyksiä.

Esiintyessämme emme esitä kuultua satua puheteatterin keinoin, näytellen tai miimisesti. Tavoitteenamme on kuulla luettu tarina ja elää sitä eteenpäin liikeimprovisaation keinoin. Esiintyessämme haluamme tukea sitä, että yleisö kuulee ja saa nauttia kerrotusta tarinasta. Tavoittelemme olemisen tapaa, jolla toimintamme ei riitele tarinan kuulemisen kanssa, vaan kulkee käsikädessä tasavertaisesti ja antaa meidän noudattaa omia improvisaation ja esiintymisen periaatteitamme. Emme pyri miellyttämään katsojaa, ja esityksessä vallitseekin kuriton ilmapiiri.

Toimimme lähellä yleisöä ja yhdessä yleisön kanssa. Yleisö saa halutessaan osallistua aktiivisesti tapahtumiin. Tilaisuuden alussa olemme esillä kohtaamassa ja vastaanottamassa yleisöä. Vaikutamme olemisellamme tilanteen käynnistämiseen ja tapahtuman tunnelmaan. Esityksen alkaessa yleisö pääsee vaikuttamaan esitykseen valitsemalla luettavan tarinan esiintyjien antamista muutamista vaihtoehdoista. Osallistujat vaikuttavat esityksen kulkuun myös koko tapahtuman ajan. Heille annetaan vapaaehtoisia mahdollisuuksia vastata kysymyksiin, liittyä mukaan liikkumiseen tai kertoa tapahtumille jatkoa. Esiintyjät pyrkivät kuuntelemaan herkästi yleisöstä nousevia ehdotuksia ja tarpeita ja kuljettamaan tilannetta eteenpäin ne huomioiden.

Tanssiva satuhetki esitettiin ensimmäisen kerran sateenkaaripainotuksella vuonna 2016. Silloin käytimme valmiita lastenkirjoja, joissa teemoina olivat normin ulkopuoliset sukupuoli, perhemuodot ja rakkaussuhteet. Sateenkaarteema kävi silloin ilmi luetusta tarinasta ja sukupuoliä korostamattomasta tavasta esiintyä. Syvempää työtä sateenkaarisensitiivisen työskentelytavan eteen ei silloin vielä tehty.

3.2 Saavutettavuus

Tavoitteenani on järjestää Tanssivan satuhetken ympärillä tapahtuva toiminta niin, että se on mahdollisimman saavutettavaa. Saavutettavuuden osa-alueet voi jakaa esimerkiksi Kulttuurilla kaikille -palvelun ehdottamalla tavalla strategiaan ja suunnitelmiin, viestintään, sosiaaliseen saavutettavuuteen, hinnoitteluun, rakennetun ympäristön esteettömyyteen, eri aisteihin, ymmärtämisen tukemiseen ja alueelliseen saatavuuteen (Kulttuurilla kaikille 2020).

Keskityn opinnäytetyössäni pohtimaan saavutettavuutta sateenkaarivähemmistöjen ja erityisesti sosiaalisen saavutettavuuden näkökulmasta. Sosiaalinen esteettömyys tarkoittaa toimintaympäristöä ja ilmapiiriä, jossa jokainen toivotaan tervetulleeksi

osallistumaan toimintaan omana itsenään, ilman pelkoa itseän kohdistuvasta syrjinnästä. Viestinnässä korostetaan toiminnan syrjimättömyyttä ja sitä, että jokainen on tervetullut, yhteistyötä tehdään turvallisten yhteistyökumppanien kanssa, tarjottava sisältö on arvojen mukaista ja osallistujille tarjotaan mahdollisuus vaikuttaa toimintaan (Kulttuurilla kaikille 2020).

Tuon teoksen tiedotuksessa sateenkaarisensitiivisyyden aktiivisesti esiin sanallisesti ja sateenkaarilipulla. Viestin tällä, että otamme toiminnassamme huomioon yksilön ja perheiden monimuotoisuuden, toivotamme kaikki tervetulleeksi ja pyrimme edistämään sateenkaarivähemmistöjen näkyvyyttä lastenkulttuurissa. Sateenkaarteeman näkyminen tiedotuksessa viestii, että toimintaamme on turvallista osallistua omana itsenään ilman syrjinnän pelkoa. Etukäteen saatu tieto helpottaa pelkoa esimerkiksi väärin sukupuolitamisesta tai tarjotun sisällön heteronormatiivisuudesta.

Pohdin, voiko sateenkaarisensitiivisyyden avoin näkyminen saada jotkut ihmiset ja perheet välttämään toimintaa. Ehkä vanhemmat voivat kieltää lastaan osallistumasta esitykseen tai työpajaan vapaa-ajalla tai varhaiskasvatusryhmän mukana. Tällaista en ole todistanut, voin vain olettaa, että niin voi tapahtua.

Mahdollisen osallistumiskiellon saaneita on kaikista mahdollisista osallistujista todennäköisesti vain murto-osa. Lapsi, joka ei ole saanut osallistua toimintaan, muodostaa kuitenkin kasvaessaan itse mielipiteensä. Mielipiteisiin vaikuttavat kasvuperheen lisäksi ympäristön arvomaailma ja asenteet. Minä voin toiminnallani vaikuttaa ympärillä olevien lasten ja aikuisten arvomaailmaan tuomalla näkyväksi LHBTIQ+-vähemmistöjä positiiivisessa ilmapiirissä. Sitä kautta voin vaikuttaa pidemmällä aikavälillä myös sen lapsen tietoon ja maailmankuvaan, joka on vanhempiensa mielipiteiden vuoksi jäänyt aiemmin sateenkaarteemaisen toiminnan ulkopuolelle.

Mikä muu sateenkaarteeman lisäksi tekee toiminnastani joillekin saavuttamatonta? Tanssivan satuhetken konseptissa käytetty termi osallistava, suomenkieliset sadut ja oletus liikkumisen vaatimuksesta voivat olla rajoittavia tekijöitä. Minulle on kuitenkin perusteltua pysyä näissä rajauksissa. Tanssi on taiteenalani ja uskon osallistamisen antavan hyviä kokemuksia vaikuttamisen mahdollisuuksista sille, joka uskaltaa osallistua. Pyrin viestimään osallistumisen tavan vapaaehtoisuudesta ja siitä, että osallistua voivat kaikki taitoihin ja toimintakykyyn katsomatta. Työryhmäni on äidinkieleltään suomenkielinen ja työpajoissa tuotetut tekstit ovat kaikki olleet suomenkielisiä. Esityksessä

käytettyä kieltä laajentaaksemme olemme tarjonneet muutamissa esityksissä ruotsin- ja englanninkielistä tarinaa.

Toteutan esitykset kirjastoissa, sillä siten tuon taiteen monelle helpommin saavutettavaksi. Tanssiva satuhetki esitettiin alun perin kirjastossa, ja se onkin edelleen luontevin paikka esitykselle. Kirjastot ovat auki kaikille, ja niihin on helppo tulla anonymisti ja osallistua huomaamattomasti. Kirjastot ovat ilmaisia tiloja, ja satutuokioiden konsepti on tuttu. Kirjastoissa on aina myös satunnaisia ohikulkijoita, joten sateenkaaritietous leviää laajemmalle yleisölle kuin suljetussa esityksessä.

Kirjasto julkisena tilana sisältää myös turvattomuutta. Artikkelissaan *Renegotiating gender and sexuality in public and private spaces* Nancy Duncan (1996) käsittelee tilan sukupuolittuneisuutta. Hän toteaa, että heteroseksuaalisuus ja cis-sukupuolisuus ovat niin normalisoituja, ettei niitä edes huomaa julkisissa tiloissa ja toiminnoissa, mutta seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomaa heti (Duncan 1996, 128). Heittäessäni isoa sateenkaarilippua⁵ kirjaston ovenpieleen roikkumaan Tanssivan satuhetken ajaksi, olen tuntenut piirtyväni yhtäkkiä selvästi esiin ympäristöstä. Pomppaan esiin ympäristöstäni olentona, joka edustaa jotain muuta kuin heteronormia.



Kuva 2. Sateenkaarilippu kuvastaa elämän koko kirjoa. Kuva: Janne Palander

⁵ Sateenkaarilippu on kansainvälinen symboli, joka viestii monimuotoisuudesta ja inklusiivisista arvoista, ei pelkästään esityksen sateenkaarteemasta. Uusimpaan inklusiiviseen sateenkaarilippuun on lisätty ruskea ja musta raita inklusiivisuuden ja rasisminvastaisuuden merkiksi. Sateenkaarilippua voi käyttää silloin, kun voi luvata kunnioittavansa moninaisuutta ja voi tarjota syrjimättömää tilaa ja toimintaa.

Ymmärrän, että sateenkaariteemaiseen esitykseen osallistuminen julkisessa tilassa voi olla kynnyksen takana. Pysyn kuitenkin valinnassani esiintyä kirjastoissa julkisen tilan valtaamisen vaikutuksen takia. Sateenkaarilipun läsnäolo seinällä ja normeihin sopeutumattomat liikkeet kirjaston tiloissa tekevät tarpeellista, lempeää stereotyyppioiden ravistelu. Ehkä esilläolomme tavoittaa myös sellaisia ohikulkijoita, jotka eivät muuten olisi toimintaamme halusta huolimatta löytäneet.

3.3 Käsikirjoitus

Tanssiva satuhetki -esityksen taustatarinat ovat syntyneet usean vuoden aikana. Esityksen alkuvuosina esityksissä luettiin kirjastoista löytyviä lastenkirjoja. Ensimmäiset lasten kertomat tarinat tulivat mukaan toimiessani tanssiteatteri Hurjaruuthin yhteisötaiteilijana Mellunkylän alueella vuonna 2016. Yhteisötaiteilijan työn yhtenä tausta-ajatuksena oli paikallisten äänen esiinnostaminen.

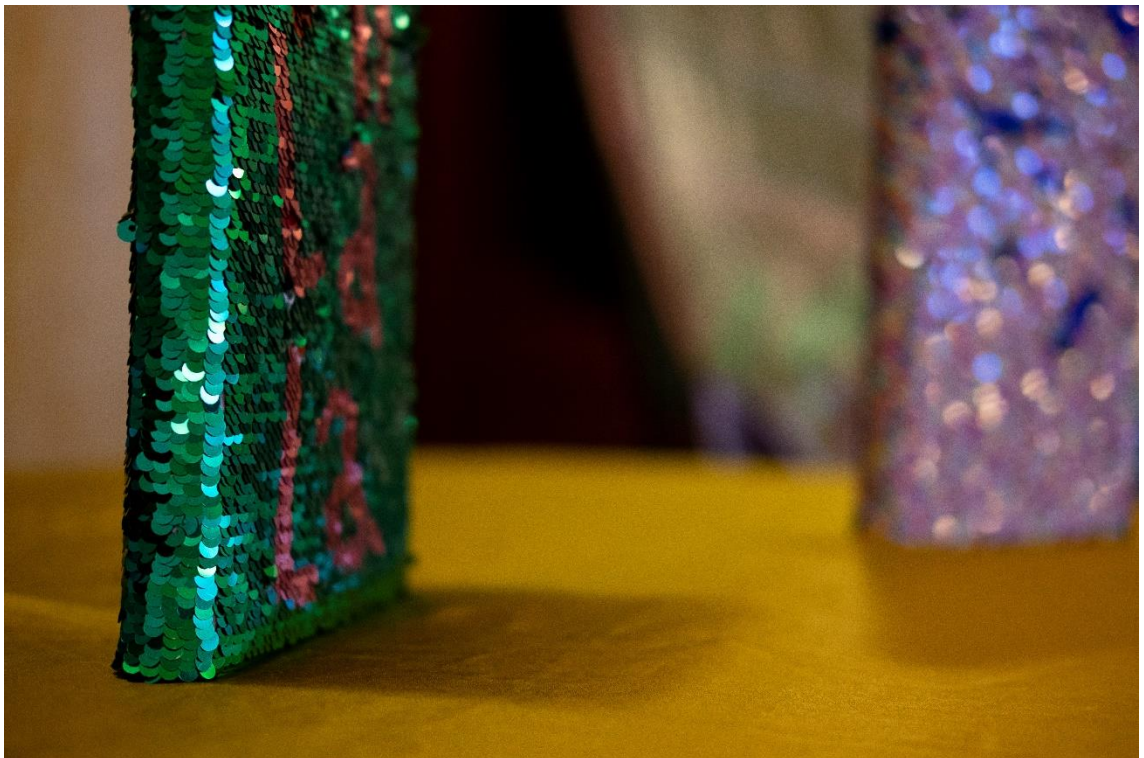
Olin saanut käyttööni varhaiskasvatusryhmän itse kertomia sirkussatuja. Halusimme käyttää niitä seuraavien Tanssiva satuhetki -esitysten taustatarinoina. Kirjoitin Tanjan kanssa useista lyhyistä tarinoista kolme pidempää tarinaa. Pyrimme säilyttämään lasten oman ilmaisun ja kunnioittamaan kertojan tarkoitusta. Jossain vaiheessa harjoituksia minulle nousi seinä vastaan ja koin ettei tarinoiden käyttämisestä tule mitään, tuntui etteivät ne toimi. Piskolle (Hurjaruuthin yleisötyönvastaava) nostankin ison kiitoksen kannustuksesta lasten tarinoiden käyttämiseen. Hän luki niitä harjoituksissa ääneen upealla tavalla ja sai käännettyä minut takaisin. Tämä hetki oli tärkeä kokemus minulle. Olin jo luopumassa esitysten tärkeimmästä ytimeistä. Sekin on niin loogista, että jokin merkityksellinen asia pelottaa tai kaikessa upeudessaan työntää pois luotaan. Siinä hetkessä työryhmän tuki oli oleellista ja tärkeää. Villit, mitään muotoa seuraamattomat tarinat, tuntuivat liian rajattomilta. Ja sitä hän juuri kaipasinkin! (Ote työpäiväkirjasta.)

Lasten sadut jäivät pysyväksi osaksi Tanssivia satuhetkiä. Tarinoiden runollisuus ja niissä asuva selvä, mutta kategorisoimaton logiikka sopivat teoksen maailmankuvaan. Tanssiva satuhetki ei kerjää yleisön hyväksyntää tai ymmärrystä aikuisilta.

Tarinat ovat kulkeneet mukanani ja muokkautuneet alkuperäisten kirjoittajien luvalla saaden sekaansa uusien osallistujien tarinoita. Tarinat on kerätty muutamalla eri tavalla. Kerääminen on tapahtunut kirjoittamalla sanasta sanaan lapsen kertoma tarina, lisäämällä vuorotellen yhteiseen tarinaan yksi sana tai kysymällä toiveita, joita tarinassa halutaan kuulla. Tarinoitsijoille on tehty selväksi, että tarinoita yhdistellään ja niistä tehdään muutama yhteinen, esityksen pituuteen soveltuva satu. Tarinoita kehitettäessä on pidetty huolta alkuperäisen kirjoittajan tarkoituksesta ja lasten äänen säilyttämisestä.

ITÄ2019-festivaalin esitystä varten elo-syyskuussa 2019 käsikirjoitimme tarinat sateenkaarisensitiivisellä otteella. Tavoitteenamme oli nostaa esiin sukupuolten ja perheiden moninaisuutta. Vaihdoimme sukupuolitetut ilmaisut sukupuolineutraaleiksi, esimerkiksi miehen vaihdoimme ratsastajaksi ja kohdan ”poika nosti tyttöä” muotoon ”he nostivat toisiaan”. Äiti ja isä -ilmaisut vaihdoimme perheiden moninaisuutta kuvaaviksi ”kaksi isää” ja ”kaksi äitiä”.

Opinnäytetyöprosessin aikana keväällä 2020 saimme kyselytutkimuksista toiveita esitystä varten sateenkaarivähemmistöiltä. Vastauksissa toivottiin yksilön ja perheiden monimuotoisuuden esiin nostaminen selkeästi ja kuitenkin alleviivaamatta. Toiveet ohjasivat meitä jatkamaan suuntaa kohti sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuuden ilmaisuja. Tavoitteeksi asetimme tarinan runollisesta vapaudesta kiinni pitämisen samalla, kun sanoitamme selkeästi, että kyseessä on sateenkaariperhe tai sukupuolivähemmistö. Halusimme käsitellä koko teosta taideteoksena, emme toiminnallisena opetushetkenä. Nostimme tarinoihin mukaan sukupuolineutraaleja etunimiä kuten ”Paju”, ja ilmaisuja kuten ”äiti ja mama”.



Kuva 3. Esityksen tarinakirjoja. Kuva: Anni Kääriä.

Pyrimme kirjoittamaan tekstit selkeiksi, sillä kuten Karvinen (Jämsä 2008, 193) toteaa, lasten kanssa tärkeää on selkeä, ikätasoon suhteutettu kielenkäyttö. Jokainen lapsi ei välttämättä ole vielä kohdannut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä. Se on seurausta lapsen ympäristöstä, ei hänen oma mielipiteensä. Lapset ovat avoimia oppimaan uutta, ja tärkeää on moninaisuuden esittäminen myönteisessä valossa (Jämsä 2008, 193).

Saimme tarinaan ilahduttavaa sisältöä kyselylomakkeen toiveista. Tarinoihin päätyi mukaan ”Unelmien toteutuminen: ’Poika’ saa olla prinsessa” ja ”Avaruusaihe, jossa komentajakapteeni Anna johtaa hassua avaruusasemaa”. Kirjoitimme opinnäytetyöprosessiin kuuluvaa esitystä varten kolme tarinaa: Yksisarvisen uni, Haahu ja Avaruussirkus. Jokaisessa tarinassa on matkan varrella kuultuja lasten ja nuorten tarinoita sekä aikuisten toiveita.

3.4 Sateenkaarisensitiivistä teosta kohti

Opinnäytetyöprosessiin kuuluva teoksen kehitysjakso keväällä 2020 tuntui uudelta alulta. Uuden tuntua loi sateenkaarisensitiivisyyden käsittely koko teosprosessia läpileikkaavasti kyselytutkimuksen siivittämänä ja opinnäytetyön kirjallisen osuuden kirjoittaminen. Työryhmällä oli keväällä lyhyt yhteinen harjoitusjakso, johon kuului kokoontumisten lisäksi yhteyden pitäminen sähköpostitse ja puhelinsoitoin. Tälle työryhmälle on tuttua kokoontua ennen joka esityksensä vain muutaman kerran harjoittelemaan ja keskustelemaan tulevista esityksistä. Kokoontumisten vähäisyys johtuu siitä, että meillä ei ole koko toimintaa kattavaa rahoitusta, vaan toimimme vapaista taiteilijoista koostuvana työryhmänä esiintymiskorvauksilla, esityspalkkioihin saaduilla apurahoilla, osin omakustanteisesti ja osin henkilökohtaisilla apurahoilla. Ideaalimpi tilanne olisi sellainen, jossa resurssit mahdollistaisivat koko työryhmälle useamman kokoontumisen.

Tämän työryhmän kanssa vähäinen harjoitusmäärä ei aiheuta huolta, sillä olemme toisillemme tuttuja aiempien työskentelyperiodien pohjalta. Minulla on vakaa luottamus jokaisen työryhmäläisen arvomaailmaan ja ammattitaitoon. Jokainen työryhmän jäsen on kokenut tanssitaiteilija. Harjoitutamme ammattitaitoamme jatkuvasti omissa ympäristöissämme. Kun kokoonnumme yhteen, voimme jatkaa lähes suoraan esitykseen keskittymistä, sillä meillä on hyvä yhteinen pohja työskentelylle. Opinnäytetyöprosessia edelsi Tanssivan satuhetken esityksensä, joten itse esiintyminen oli meillä hyvin muistissa, ja keskiöön oli mahdollista ottaa sateenkaarisensitiivisyyden käsittely.

Tasavertaisesti keskeneräisiä

Työskentelyn alussa on tärkeää luoda turvallisempi ilmapiiri. Minulle se tarkoitti keskinäisen luottamuksen rakentamista. Kerroin työryhmälle arvostavani heistä jokaista ja olevani onnellinen, että saan työskennellä juuri heidän kanssaan. Kerroin olevani erittäin tyytyväinen jokaisen työskentelyyn Tanssivan satuhetken parissa. Avasin ajatustani siitä, että sateenkaarisensitiivisen tiedon lisäämisen tarkoituksena ei ole kertoa että joku meistä on tehnyt jotain väärin, vaan päinvastoin, saamme olla entistä enemmän omia itsejämme ja tuoda yksilöllisyytemme esille. Sen lisäksi tavoitteena on oppia ja ottaa käyttöömme lisää sateenkaaritietoutta.

Jaoin työryhmälle materiaalia sateenkaarisensitiivisyydestä etukäteen tutustuttavaksi. Materiaalissa avasin ajatuksiani halustani vaikuttaa taiteella yhdenvertaisuuteen pyrkimiseen sateenkaarinäkökulmasta, turvallisemmasta tekemisestä ja kohtaamisesta. Kirjoitin yksilön ja perheiden monimuotoisuuden kunnioittamisesta ja moninaisuuden olettamisesta. Koin tärkeäksi painottaa, että tieto ei ole tärkein asia, vaan tärkeää on kohtamisen ja toimimisen tapa. Painotin myös leikkisyyttä, sillä olimme tekemisissä lapsille suunnatun teoksen kanssa. Painotin myös kaikkia koskevaa keskeneräisyyttä – kukaan ei koskaan tiedä kaikkea, ja uuden tiedon äärellä saa ja pitää kysyä.

Aloitin etukäteismateriaalin tekstin ajatuksella: ymmärtäessään, että toisesta ei voi tietää mitään, antaa itselleen luvan kohdata toisen vapaasti. Tietämystään ja sanomisiaan ei tarvitse jännittää, kunhan taustalla on ihmisen yhdenvertainen arvomaailma ja toisen kunnioitava kohtaaminen. (Jämsä 2008, 22.) Harjoituksissa yksi tanssijoista kertoi tämän ajatuksen huojentaneen häntä. Tämän kokemuksen perusteella koen, että ajatukset tasavertaisesta keskeneräisyydestä on hyvä tuoda esiin työskentelyn alussa.

Moninaisuuden kunnioittaminen

Kävimme läpi mitä moninaisuuden olettaminen tarkoittaa ja kuinka itsemäärittelyn ja -määrittelemättömyyden kunnioittaminen sekä sisällyttävä kielenkäyttö siihen liittyy. Kerroin vähemmistöstressistä, sivuuttamisen aiheuttamasta ulkopuolisuudesta ja sen vaikutuksista.

Keskustelimme moninaisuuden olettamisen huomioimisesta esityksemme aikana. On uskallettava huomata oma ajattelutapansa ja se, minkälaisena ajattelee katsojat, kohdeyhmän ja teoksen roolihenkilöt. Uskon, että osallistavissa esityksissä vuorovaikutus ja luottamus onnistuvat, kun yksilö tai perhe kohdataan neutraalin avoimesti. Kuten Jämsä

toteaa, jos lapsen perhettä ei huomata tai kunnioiteta, ei lastakaan huomata tai kunnioiteta (2008, 24). Kohdatessaan yleisönsä esiintyjä ei voi tietää katsojien sukupuolta tai perhemuotoa. Tämä on muistettava yleisöä puhutellessa. Mietimme tapoja käyttää sisällyttävää kieltä esityksen aikana. Päädyimme siihen, että meillä ei ole tarvetta käyttää kenestäkään osallistujasta sukupuolittunutta nimitystä esityksen aikana. Tätä esitystä ajatellen meidän oli mahdollista tehdä sääntö, ettemme käytä sanoja tyttö, poika, nainen tai mies ja käytämme ilmaisua sinun oma aikuinen.

Tein selväksi oman lähestymistapani inklusiivisuuden tavoitteluun tässä työssä. Haluan, että sateenkaariperheiden lasten ja sateenkaarilasten yhdenvertainen oikeus nähdä esikuvia tanssiesityksissä toteutuu. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisin vain sateenkaarivähemmistöjen puolella. Puhun omasta kokemuksestani, sateenkaariperheen vanhempana ja sateenkaarivähemmistöön kuuluvana. Uskon, että sateenkaarisensitiivisyydestä käsin inklusiivisuuteen tähtääminen parantaa kaikkien yhdenvertaista asemaa ja antaa kaikille enemmän tilaa määritellä identiteettinsä vapaasti, elää vapaasti ja vaikuttaa kokonaisina yksilöinä.

Kuinka esittää queeria?

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen esiin tuomisen keinot tanssiesityksessä antoivat meille mielenkiintoisen haasteen. Kyselyn vastauksissa toivotaan, ettei sateenkaariominaisuutta korosteta, vaan että sateenkaarevuus esitetään osana normia, sellaisena kuin se sateenkaarilasten ja sateenkaariperheiden lasten elämässä onkin. Kuinka olla alleviivaamatta sateenkaarevuutta, mutta tuoda se kuitenkin niin selkeästi esiin, että mahdollisimman moni katsoja sen huomaa? Kuinka voi tehdä selväksi sukupuolen moninaisuuden ja moninaisen perhemuodon tanssiesityksessä, jossa esiintyjät esiintyvät arkisesti omina, esille nostettuina persooninaan?

Sukupuolivähemmistöys ei aina näy ulospäin. Nähdessään esiintyjän arkisena, koristeellisuudesta riisutussa roolissa, ei katsoja välttämättä heti ajattele sukupuolivähemmistöön kuuluvaa roolihenkilöä. Omalla taiteenallamme, tanssitaiteessa, ja tässä kontekstissa emme näyttele. Näyttelemineen synnyttäisi stereotyyppien kopioita ja olisi ristiriidassa arkiseen improvisatoriseen olemiseemme. Liikkuminen tuo esiin sisäistämiämme, tiedostettuja ja tiedostamattomia, arvolutauksia ja asenneilmapiiriä. Se kertoo ympäristöstä, jossa olemme kasvaneet. Huomatessamme normatiivisia tapoja presentoida tekoja, voimme haastaa itsemme hakeutumaan uusien valintojen äärelle. Olemme harjoittaneet itseämme totuttujen tapojemme poisopetteluun jo vuosien ajan

liikeimprovisaatiota harjoitellessamme. Olemme siis jo jollakin tavalla ammattimme kautta tulleet tutuiksi oletusten ja tottumusten tunnistamisen ja niistä poisopettelun kanssa. Tullessamme tietoisiksi siitä, että kannamme mukanaamme liike- ja arvonorjeja, olemme jo askelen lähempänä niistä irtipäästämistä.

Improvisaatio antaa esiintyjälle mahdollisuuden nauttia monista rooleista ja sukupuolista. Improvisaatio voi olla kuin fluidi sukupuolen kokemus: ihminen voi kokea itsessään monia sukupuolia vaihdellen tai liukuvasti. Toteuttamalla itsestämme lähtevää yksilöllisyyttä fluidisti, eli joustavasti, voimme juhlistaa yksilöä ja ihmisen monimuotoisuutta. Se, mitä tässä esityksessä pystymme tekemään, on olla omia, ihania yksilöitämme.

Tässä esityksessä sukupuolivähemmistöys ja sateenkaariperheys kuuluu esityksen tarinasta. Katsoja, eikä myöskään tanssija, kuule sukupuolitettuja sanoja, kuten tyttö tai poika. Liikkuja tulkitsee kuulemansa omalla tavallaan ja katsoja tekee siitä omat tulkintansa. Jokaisella on oma kokemus sukupuolesta. Siten tarina ja esitys antavat todella suuren vapauden todistajan tulkinnalle ihmisistä, sukupuolista ja perheistä.

Palasimme siis saman ydinajatuksen äärelle, joka oli ollut teoksessa läsnä jo vuoden 2016 Tanssiva satuhetki sateenkaaren väreissä -esityksessä:

Vuonna 2016 teosta esitettiin Helsinki Pride'n yhteydessä Kallion kirjaston ja Sateenkaarihyllyn kanssa Kallion kirjaston Kupolisalissa. Silloin tuntui, että riittää kun on omana itsenään esillä. Ja sehän tosiaan riittää. (työpäiväkirjamerkintä)

Omana itsenään olemisen lisäksi tarvitsimme myös tietoisuutta sateenkaarisensitiivisistä työotteesta, jotta improvisaatioon perustuvassa tilanteessa ja kaikkien tapahtumaan liittyvien yllätysten kohdalla ei tapahdu ristiriitaista reagoitua. Tekijällä on oltava tietoa sateenkaarivähemmistöjen monimuotoisuudesta sekä ymmärrystä sateenkaarivähemmistöjen yhdenvertaisuuden hatarasta asemasta. Tekijän on uskallettava tarkastella omaa positiota suhteessa tähän tietouteen. Se antaa tekijälle käsityksen omista etu-koikeuksista ja sitä kautta kyvyn asettua tilanteeseen omana, tiedostavana itsenään.

Leikkisyys ja lapsilähtöisyys

Harjoituksissa tunnistimme tiedon lisääntymisen ja sensitiivisen toiminnan herättävän jännitystä siitä, osaammeko liikkua, puhua ja toimia "oikein". Muistutimme itseämme siitä, että toimiessamme yhdenvertaisuutta kunnioittaen voimme toimia levollisin mielin. Muistutimme itseämme myös siitä, että tiedon lisääntymisen ei tarvitse merkitä tuskan lisääntymistä. Tiedon sisäistäminen ja sen kanssa eläminen ilman jatkuvaa tietoisuutta

kuulostaa minulle hyvin samankaltaiselta kuin improvisaation harjoittelu. Harjoitteluvaiheessa improvisoija pyrkii oppimaan uusia työkaluja ja tulemaan tietoisiksi itsen käytöstä. Seuraavassa vaiheessa pyritään uskomaan siihen, että tieto on sisäistetty, eikä sitä tarvitse pitää aktiivisesti omassa tietoisuudessaan. Uuden tiedon, oli se sitten saateenkaaritietoutta tai liikeimprovisaation keinoja, kanssa toimiessa on luotettava tiedon sisäistymiseen. Sen jälkeen voi pyrkiä toimimaan omana, vapaana itsenään ja nauttimaan tapahtumista.

Meitä auttoi myös muistutus teoksen kohderyhmästä, eli lapsista ja perheistä koostuvasta yleisöstä. Ajatus lapsiyleisön kanssa toimimisesta vapautti ja palautti leikkisän liikkeen ajatuksen. Liikkeestä nauttiminen ja hassuttelu tuntuvat päästävän meidät mielen tilaan, johon lapsiyleisön on helppo luoda yhteys. Tanssijan vapautunut revittely ei tarkoita omien arvojen unohtamista. Teoksen tärkeät ja vakavatkin tavoitteet kulkevat mukana, sisäistettyinä ja tallennettuina. Mieli, liike ja tapahtumat saavat kuitenkin olla vapaita, aivan kuten kohderyhmä.

Asut

Asuvalinnoissa päädyimme siihen, että on tärkeitä kunnioittaa yksilön omaa hyvää oloa ja persoonallisuuden näkymistä. Näyttääksemme, että jokainen on oma yksilönsä, pitää jokaisella olla hyvä olo esiintymisvaatteissa. Tässä esityksessä ei olisi mielekästä pukea esiintyjä esittämään jotakuta toista, kuviteltua roolihahmoa. Esiintyessämme olemme esitystilanteeseen kohotettuja omia itsejämme, joten asuiltakin vaaditaan kohotettua arkisuutta. Asujen täytyy soveltua myös liikkumiseen ja toimia visuaalisesti kirjastoympäristössä.

Halusimme asujen olevan vapaita oletetuista viittauksista naisen tai miehen vaatteeseen. Pyrimme valitsemaan muotoja, leikkauksia, värejä ja asusteita jotka eivät korosta feminiinisyyttä tai maskuliinisuutta. Ilon ja ylpeyden välittämiseksi sisällytimme asuihin kiiltoa ja säkenöintiä. Ekologisuuden vuoksi vältimme paljetteja ja käytimme kierrätettyjä vaatteita.

Yleisöharjoitus

Pidin yleisöharjoituksen hiukan ennen esityksiä esitystilassamme Kallion kirjaston Kupolialissa. Katsojiksi olivat kutsuttu opinnäytetyöni ja koko taiteellisen työryhmämme mentori, tanssitaiteilija Pia Lindy, yksi aikuinen ja lapsi sekä valokuvaaja Anni Kääriä. Katsojaksi jäi myös sattumalta paikalle osunut henkilö. Harjoituksia seurasi sivummalta useita

kirjaston asiakkaita, sillä kirjasto oli auki. Lisäksi yksi taiteellisen työryhmän jäsen katsoi harjoituksen ja antoi mentorin kanssa harjoituksesta palautetta.

Harjoituksessa syntyi sattuman kautta uusi, todella hyvä käytäntö. Esittelemme esityksen alussa toisemme yksitellen yleisölle siten, että kaksi esiintyjää kertoo kolmannen esiintyjän nimen ja mielikuvituksellisia asioita hänestä samalla, kun esittelyn kohteena olija liikkuu. Elli alkoi esitellä Tanjaa, mutta unohti tämän nimen ja sanoi ”Tässä on Anna!”. Me muut emme tietenkään tienneet, miksi Elli sanoi näin. Ilahduin tästä, sillä se antoi mahdollisuuden leikitellä sukupuoliin liitetyillä ja sukupuolineutraaleilla nimillä. Jatkoisin ”Vai oliko se Eero...” Jatkoimme arvuuttelua mies- ja naisoletetuilla nimillä ja sukupuolineutraaleilla nimillä. Päätimme säilyttää tämän esityksessä sillä tarkennuksella, että esittelyn kohteena oleva saa itse päättää minkä nimen hän hyväksyy. Tällä keinolla nostamme esiin oman nimen tärkeyttä ja sukupuoltaan pohtivien lasten ja nuorten tarvetta kokeilla itselle sopivaa nimeä.

Saimme kannustavaa palautetta sukupuolirajoista vapaasta tunnelmasta. Päätimme muutamia esityksen rakenteeseen liittyviä asioita, kuten aloituksen, sen, montako kertaa yleisöä pyritään kutsumaan mukaan ja lopetukseen liittyvät teot. Asetimme myös joitakin tavoitteita, jotka liittyvät esimerkiksi rytmiin ja tilankäyttöön.

3.5 Tanssiva satuhetki -esitys

Opinnäytetyöhön liittyvä, aiemmista versioista uudeksi kehitetty Tanssiva satuhetki -esitys pidettiin Kallion kirjastolla yhteistyössä Sateenkaarihyllyn kanssa 10.3.2020. Esityksessä oli 45 varsinaista katsojaa, joiden lisäksi esityksen tai sen osia näkivät useat kirjaston asiakkaat. Varsinaisesta yleisöstä noin 1/3 oli aikuisia ja 2/3 lapsia. Suurin osa lapsista oli 2–5-vuotiaita, osa oli vauvoja ja kaksi oli alakoululaisia.

Esitys sujui hyvin ja saimme paljon hyvää palautetta sekä katsojilta että kirjaston henkilökunnalta. Esiintyjille jäi hyvä tunne kokonaisuudesta ja sateenkaarisensitiivisten tavoitteiden täyttämisestä. Mielestäni tunnelmaan toi vapautuneisuutta lupaus siitä, että olet hyvä juuri sellaisena kuin olet. Niin esiintyjät kuin yleisökin tuntuivat helpottuneilta ja riemastuneilta. Esitys tuntui yhteiseltä löytöretkeltä sateenkaarimaahan.

Yleisö ja sen reaktiot ovat joka kerta ainutlaatuisia. Tämän esityksen aikana lapset osallistuivat innolla ja seurasivat tapahtumia kiinnostuneina. Tämä yleisö jää mieleen Tanssivan satuhetken historian innokkaimpina osallistujina. Esityksessä rikottiin perinteisen

esityksen ja työpajan raamit täysin. Lapset liikkuvat sopeutuvaisesti eri rooleista toiseen ja olivat vuoroin katsojia ja esiintyjä, tekijöitä ja kuuntelijoita, kehittäjiä ja auttajia sekä äänen tekijöitä ja asiantuntijoita. Onnistuimme ilmeisesti luomaan turvallisen ja innostavan ilmapiiriin, jossa lapset uskalsivat osallistua ja ehdottaa spontaanisti omiakin kehitysideoita.



Kuva 4. Yleisöharjoitus. Kuva: Anni Kääriä.

Pyrimme viestimään, että tarjoamamme osallistumisen mahdollisuudet ovat vapaaehtoisia. Osa yleisöstä jättikin osallistumatta ja seurasi tapahtumia enemmän omalta paikaltaan. Toivomme, että jokainen koki saavansa osallistua omalla tavallaan ja että esityspalveli jokaisen osallistujan omaa kokemustapaa.

Tekijän näkökulmasta kokonaisuudessa nousivat hyvin esiin tilanteen sisältämä leikitely, monen suuntainen vuorovaikutuksellisuus sekä sukupuoli- ja perhenormien rikkominen. Kehityskohtana näen tasapainottelun huomion jakamisessa aktiivisten osallistujien ja hiljaisempien osallistujien välillä. Haasteellista tässä esityksessä oli tilan akustiikka, joka oli kaikuisa. Akustiikka ei tukenut tunnelmallista satutuokiota, ja osa tarinasta jäi kuulematta. Kuuluvuuteen vaikuttivat myös innokkaan yleisön voimakkaat äänet.

3.6 Esityksen palaute

Keräsin yleisöltä palautetta Tanssiva satuhetki -esityksestä. Palautteenkeruuta suunniteltaessa päätin, etten halua kysyä lapsilta näitkö sateenkaariperheitä tai -ihmisiä, koska haluan esityksen kuvaavan normia, johon sateenkaari-ihmiset kuuluvat enkä ulkoistaa sateenkaareutta erityisasemaan. Päädyin kysymään aikuisilta havaitsivatko he sateenkaariteemaa. Minua kiinnosti kuulla, näikö lapsi lavalla esikuvansa tai oman perhemuotonsa. En kuitenkaan löytänyt keinoa, jolla kysyä tätä ilman, että veisin lapsilta pois esityksen taian tai antaisin heille oletuksia siitä, mitä olisi pitänyt nähdä. Pysin muotoilemaan kysymykset ennen kaikkea siten, etten tekisi vastaajalle oloa, että hän on katsonut esitystä väärin. Päädyin keräämään aikuisyleisöltä palautetta kyselylomakkeella ja tarjoamaan lapsille tilaisuuden piirtää. Annoimme lapsille ohjeeksi ”piirrä mitä näit” ja lisäohjeena halukkaille ”piirrä mitä esityksessä olisi pitänyt olla”. Palautelomake löytyy opinäytetyön liitteestä 2.

Esityksen lopuksi tiedotin palautteenantomahdollisuudesta. Vastoin omaa toiminta-ajatuksiani vapaaehtoisuudesta sanoin leikkimielisesti, ettei kukaan saa poistua ennen kuin on antanut palautetta. Tällaisen vitsailun voisin jatkossa jättää pois, niin tunnollisesti melkein jokainen yleisön jäsen raapusti palautteen. Sain 11 palautetta aikuisilta ja useita piirrustuksia lapsilta, joista osa oli piirretty yhteiselle paperille ja osa omalle paperilleen.

Kysyin, mikä oli esityksen suosikkihetki tai mieleenpainuva asia. Näistä vastauksista nousi esiin positiivinen kokemus lasten innokkaasta osallistumisesta ja esityksen sukupuollettomuudesta. Muistiin oli painunut hyvin myös kestopuosikki tulirengas: kohta,

jossa lapset sekä aikuiset saavat halutessaan tulla esitystilaan hyppäämään kuvitteellisen tulirenkaan läpi.

Lasten heittäytyminen esityksen maailmaan sekä se, miten lapset otettiin huomioon improvisaatiossa.

Se, kuinka lapset osallistuivat innoissaan ja kuinka esiintyjät kuulivat herkästi lasten ehdotuksia ja impulsseja.

Kun 10-vuotias tytär lähti mukaan esitykseen.

Lasten osallistaminen ja osallistuminen & sukupuolineutraalit nimet.

Se, että esiintyjät olivat vuorovaikutteisia ja että heidän esittämät roolit eivät olleet tiukasti sukupuolittuneita – ikään kuin huokoisia.



Kuva 5. "Piirrä mitä näit". Piirretty palaute 10.3.2020.

Kysyin odotuksista ja siitä, vastasiko esitys odotuksia. Esitykseltä odotettiin eniten musiikkia ja toiseksi eniten sateenkaarteemaa. Muutamat palautteenantajat nimesivät odotuksikseen tanssin ja improvisaation. Esitys vastasi pääosin katsojien odotuksia. Muutama katsoja päätyi sattumalta paikalle, joten heillä ei ollut odotuksia esityksen suhteen.

Musiikkia, väriä, sateenkaarteemaa.

Sateenkaarevuutta ja eritoten samaistumista sateenkaarevaan keho-mieleen. Kyllä vastasi.

Tanssia – esitys oli jännittävä ja tosi hämähä – en ehkä ihan ymmärtänyt, mistä oli kyse.

Vastasi odotuksia, kiva tarina, jossa sukupuoliroolit oli mukavasti käännetty toisinpäin.

Odotin kiinnostuneena, miten lapset ottaisivat improvisoidun esityksen vastaan. Oli hienoa nähdä, että olivat hienosti mukana.

Kysymyksen ”Sisälsikö esitys sinun mielestäsi sateenkaariperheitä tai sukupuolivähemmistöjä?” vastaukset piirtävät esiin sen kirjon, jolla jokainen katsoja katsoo esitystä ja ihmistä yksilöllisesti. Yhteen oli vastattu napakasti ”kyllä”, kun taas kaksi vastaajaa koki esityksen neutraalina, jossa sukupuolta ei korostettu. Toinen heistä arvelee, että osa tarinasta on saattanut mennä häneltä ohi, koska tila oli kaikuisa. Yksi vastaaja vastaa selkeästi ei ja lisää, ettei tosin kuullut tarinaa selvästi vauvan jokeltelulta. Yksi vastaaja koki esityksen sensitiivisenä ja toinen fantasiana, kun taas yksi vastaaja ei ajatellut asiaa.

Enemmänkin neutraalia asennetta, johon sateenkaari-ihmisenä on helpompi samaistua.

Tilan kaikuisuuden takia en oikein kuullut tarinaa. Itse hahmot vaikuttivat ”neutraaleilta”, sukupuolta ei korostettu.

Ei mielestäni leimallisesti, mutta ei myöskään normatiivisia sukupuolen tai seksuaalisuuden esityksiä.

Oli sensitiivinen, jätti varaa omalle tulkinnalle.

Esitys kuvasi mielestäni fantasiaa, satuja, iloa.

Ei. En kyllä kuullut kunnolla tarinaa vauvan jokeltelulta 😊.

En nähnyt tai ymmärtänyt. Sateenkaarilipun näin.

3.7 Palautteen analyysi

Tavoitteenani oli antaa esitystapahtumalla kokemus normien uudistamisesta tavalla, joka kuvaisi arkista todellisuutta kaikkine moninaisuuksineen. Kysyin tutkimuksen fokuksen mukaisesti, sisälsikö esitys katsojan mielestä sateenkaariperheitä tai sukupuolivähemmistöjä. Vastanneiden kokemus hajautuu yhdestä selkeästä kyllä-vastauksesta yhteen selkeään ei-vastaukseen saakka. Näiden ääripäiden väliin jää vastauksia, joista yhdessä esityksen perheet ja sukupuolet koetaan neutraaleina, yhdessä esitys koetaan sensitiivisenä, yhdessä vastaaja ei ajatellut asiaa ja yksi vastaaja ei osaa sanoa.

Se, että osa katsojista ei nähnyt esityksessä sateenkaarivähemmistöjä, saa minut pohtimaan tavoitteideni saavuttamista. En voi odottaa, että jokainen katsoja huomaisi, mistä perhemuodosta tai sukupuolesta on kyse. Yksilö tulkitsee näkemänsä esiintyjät oman maailmankuvansa kautta. Se, ettei kiinnitä huomiota esityksen roolihenkilöiden perhemuotoon tai sukupuoleen, voi kertoa joko siitä, että sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuus on niin tuttua, että sillä ei ole väliä, tai esimerkiksi siitä, että sateenkaariperheys tai sukupuolen moninaisuus ei ole tuttua eikä siten tunnistettavaa. Ei-vastaus voi myös kertoa katsojan heteronormatiivisesta maailmasta, eli ehkä hän tarvitsisi lisää tietoa tai suurempaa sanoittamista sateenkaarivähemmistöistä.

Ehkä onnistuimme esiintymään alleviivaamatta ja korostamatta sateenkaarivähemmistöjä. Jos jokainen katsoja vastaisi nähneensä sateenkaarivähemmistöjä, miettisin, oliko esitys liian luentomainen opetustilanne ihmisen monimuotoisuudesta. Jos jokainen vastaisi ei, pohtisin, kuinka voisin sanoa ja näyttää asiani selkeämmin.

Useasta palautteesta kävi ilmi ilo esityksen sukupuolettomuudesta. Tulkitsen vastauksista, että onnistuimme liikkumisen ja olemisen sukupuolittuneiden normien tarkastelussa. Onnistuimme siinä, että emme antaneet vahvoja viitteitä kumpaankaan binääriin sukupuoleen. Se ei tarkoita ihmisen neutralisointia, vaan vapautta olla yksilöllinen. Viitteitä sukupuoleen saa olla, kunhan niistä on esiintyjänä tietoinen. Kun on purkanut omat ehkä tunnistamattomat sukupuolitetut tottumuksensa, voi niillä leikitellä. Emme halunneet toisintaa liikkeellämme totuttuja oletuksia siitä, kuinka esimerkiksi poika, tyttö, muunsukupuolinen tai sateenkaariperheen vanhempi liikkuu. Emme myöskään siitä, kuinka esimerkiksi tarinassa esiintyvä prinsessamekosta haaveileva poika liikkuu. Toisaalta tiedostamme, että stereotyyppitakaan ei tarvitse vältellä, sillä nekin ovat jollekin esikuvia.

Saimme palautetta, jossa kuvattiin esiintyjien viestineen vapautusta perinteisestä sukupuolen ilmaisusta. Yksi aikuinen koki helpotusta saadessaan nähdä esityksen, jossa voi huokaista helpotuksesta, kun saa samaistua ja eläytyä kehollisella kinestesiolla sukupuolinormeja rikkoviin ”esikuviin” ja nähdä oman kaltainen tapa liikkua ja toteuttaa sukupuoltaan. Eräs katsoja oli kokenut esiintyjien liikkumisen ja olemisen olevan vailla perinteisiä viitteitä binäärisiin sukupuoliin ja totuttuihin liikkumisen tapoihin ja toinen katsoja oli huomannut esityksessä käytettävät sukupuolineutraalit nimet.

Kehollisen ilmaisun tukena meillä oli myös kuultava tarina. Tässä esitystilassa tarinan kuuluvuudessa oli ongelmia. Tila oli kaikuisa, yleisö meluisa ja tilan liepeiltä kantautui muita ääniä. Haastava akustiikka vaaransi tärkeiden termien kuulemisen. Jos tilassa oli melua juuri, kun kertoja sanoi ”kaksi isää”, ”Paju” tai muun nimityksen, joka kertoo sukupuolen tai perhemuodon moninaisuudesta, saattoi koko sateenkaarinäkökulma mennä häneltä ohi. Jos esitys toteutuisi kokonaan sanattomana, olisi esityksellä omanlaisensa haaste tehdä roolihahmon sukupuolen moninaisuus tai perhemuoto selväksi. Vaarana voisi olla esimerkiksi sortuminen stereotyyppien toistamiseen ulkonäöllisissä seikoissa.

Yksi vastaaja kertoi päätyneensä sattumalta paikalle. Koen positiiviseksi palautteeksi sen, että joku oli päätenyt paikalle sattumalta lapsensa kanssa ja jäänyt katsomaan esitystä. Molemmat olivat nauttineet esityksestä, huomanneet sateenkaariteeman ja antaneet vielä palautettakin. ”Esitys olisi voinut olla pidempikin, lapsi olisi kuunnellut/katsonut pidempäänkin.” Tämä vastaus vahvistaa myös sen, että esitysten vieminen avoimiin, helposti saavutettaviin paikkoihin kannattaa.

Entä antoiko esitys koettavaksi palasen arkitodellisuutta kaikkine moninaisuuksineen? Aikuisten vastausten perusteella päättelen, että onnistuimme antamaan kokemuksen ainakin sukupuolinormeiltaan vapaammasta maailmasta. Arvoitukseksi sen sijaan jää, mitä lapset kokivat. Näkikö lapsi esityksessä ehkä ensimmäistä kertaa oman perhemuotonsa tai näkikö lapsi lavalla kenties oman esikuvansa? Näihin kysymyksiin ei liene lasten kohdalla mahdollista saada vastausta heti esityskokemuksen jälkeen, jos milloinkaan. Kuten Lahtinen (Lahtinen & Paqvalén 2014, 17) toteaa, esityksen antamat kokemukset voivat olla tärkeitä, vaikka niitä ei osattaisi vielä ymmärtää. Esimerkiksi lapsena koettujen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien taide- ja kulttuurikokemusten merkitys on voinut usein hahmottua vasta myöhemmällä iällä.



Kuva 6. Palautteissa näkyi myös tulirengas. Piirretty palaute 10.3.2020.

Tulkitsen, että onnistuimme luomaan turvallisemman ilmapiirin sekä innostavan osallistamisen tavan. Vastauksista kohosi esiin vaikuttaminen lapsien innokkaasta osallistumisesta sekä se, että jopa aikuinen itse innostui osallistumaan. Muistiin oli painunut hyvin myös tulirengas, eli kohta, jossa katsojat saavat halutessaan tulla esitystilaan hyppäämään kuvitteellisen tulirenkaan läpi. Lapsia ei tarvinnut montaa kertaa kehottaa, vaan uskaliaimmat olivat hyppäämässä käsiemme muodostaman renkaan läpi saman tien ja lähes jokainen lapsikatsoja tuli hyppäämään renkaan läpi. Tämä kohta tulirenkaan läpi hyppäämisestä on tullut mukaan tarinoihin jo muutamia vuosia sitten lasten itse

kirjoittamista saduista. Siihen liittyvä osallistava teko muodostui myös muutamia vuosia sitten, ja koska se oli toimiva, olemme antaneet sen tapahtua lähes aina esityksessä.

Se, että yhdessä vastauksessa nostettiin omatoimisesti esiin sateenkaarilipun esilläolon huomaaminen, vahvistaa minulle, että lipun esilläolo on tärkeää. Koen onnistumista sateenkaarteemaisen esityksen viemisestä kirjastoon, avoimeen tilaan, jossa sateenkaarilipun esilläolo ja esitys itsessään tavoitti sattumanvaraisesti yleisöä ja levitti sateenkaaritietoutta.

Vapaaseen vastauskenttään oli kirjoitettu muutamia kannustavia sanoja:

"Kiitos – hieno ja mieltä askarruttava, kutkuttava esitys."

"Lisää tällaisia esityksiä."

4 LOPUKSI: TAITEILIJÄ YHDENVERTAISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tutkia, mitä tarvitaan, kun tehdään sateenkaarisensitiivinen, lapsille suunnattu tanssiteos. Tavoitteena oli sanoittaa sateenkaarisensitiivisyyden merkitys lapsille suunnatussa tanssiteoksessa, jakaa oivalluksia työskentelystä Tanssiva satuhetki -teoksen kehittämisprosessin ja esityksen kautta sekä muodostaa sateenkaarisensitiivisen työskentelyn ohjeet esittävän taiteen työryhmien tueksi.

4.1 Matka kohti yhdenvertaisuutta

Vastauksen etsiminen opinnäytetyöni kysymykseen auttoi minua selvittämään sateenkaarisensitiivisen työskentelytavan rakentumista. Prosessin aikana vahvistui huomioni siitä, että noudattaessaan yhdenvertaista arvomaailmaa, tekijä voi toimia vapaasti omana itsenään. Silloin ollaan jo pitkällä, kun tekijä ajattelee, kohtaa, toimii, näyttää ja viestii yhdenvertaisuutta kunnioittavasti. Ajattelen, että antaessaan oman ja osallistujien moninaisuuden näkyä tekijä edistää yhdenvertaisuutta. Sateenkaarisensitiivisyyden huomioimiseen päästään sillä, että hankitaan aktiivisesti LHBTIQA+-tietoutta sekä tarkastellaan omia työskentelytapoja, työskentelyn rakenteita sekä tanssiteoksia. Taiteilijoilla on erinomainen mahdollisuus antaa tilaa ja näkyvyyttä ihmisen moninaisuudelle työnsä kautta.

Tutkimukseni mukaan sateenkaarisensitiivisyyden huomioiminen lapsille suunnatuissa esityksissä on tarpeellista. Tällä hetkellä näyttää siltä, että sateenkaarivähemmistöjen yhdenvertainen oikeus tulla nähdyksi ja olla näkyvillä ei toteudu täysin. Näkymättömyys voi johtaa heteronormatiivisten arvojen ylläpitämiseen taidekuvastossa ja käytänteissä. Toiseutetuksi tuleminen taas voi johtaa sateenkaariperheiden ja sateenkaarivähemmistöjen osallisuuden ja henkilökohtaisen hyvinvoinnin heikkenemiseen. Onnistunut sateenkaarisensitiivisyyden huomioiminen johtaa saavutettavuuden parantumiseen. Saavutettavuus voi johtaa osallisuuteen, joka taas mahdollistaa vähitellen yhdenvertaisemman, inklusiivisen lastenkulttuurin.

Sateenkaarisensitiivisyyden avulla sateenkaariperheiden lapset ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistölapset saavat esikuvia tanssiesitysten kautta. Karvinen (2008, 193) kannustaa monimuotoisten esikuvien luomiseen lasten kanssa toteutetussa toiminnassa, sillä sateenkaariperheiden lapsille samaistumisen kohteiden löytäminen on tärkeää, ja lastenkulttuuri on hänen huomioidensa mukaan valitettavan heteronormatiivista. Myös Lahtinen ja Paqvalén (2014, 50) päätyivät tulokseen, että tarvitaan enemmän taidesisälttöjä, jotka tukisivat sateenkaariperheiden lapsia ja sateenkaarivähemmistölapsien arkea ja identiteettiä.

Sateenkaarisensitiivisyys työskentelyssä ja esityksissä edistää myös tekijöiden hyvinvointia sekä lisää yleistä tietoutta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Tämän taas voi katsoa lisäävän yhdenvertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa laajemmin. Sateenkaarisensitiivisten arvojen sisällyttäminen taiteellisten työryhmien keskinäiseen työskentelyyn edistää jokaisen, muidenkin kuin sateenkaarivähemmistöjen, tasavertaisuutta.

Matkani kehittämishankkeen parissa on opettanut minulle paljon. Sain pohtia oman työskentelyni arvopohjaa ja suhdettani taiteen parissa työskentelyyn. Työni nivoutuu laajempaan tanssi- ja taidealalla tällä hetkellä käytävään keskusteluun yhdenvertaisuuden ja inklusiivisuuden toteutumisesta. Huomioni sateenkaarisensitiivisyydestä ovat sovellettavissa tanssitaideita laajemmin myös muilla taidealoilla työskentelyyn. Näen mielekkäänä jatkaa tutkimusta aiheen parissa. Minua kiinnostaa laajentaa työtä tanssikasvatuksen puolelle ja alan ammattikoulutukseen, sekä tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja peruskoulun kanssa.

4.2 Sateenkaarisensitiivinen työskentely

Mitä siis tarvitaan, jotta päästään sateenkaarisensitiiviseen työskentelyyn? Ehdotan, että työskentelyssä on aluksi hyvä ottaa käyttöön turvallisemman tilan periaatteet. Työskentelyilmapiirin ollessa turvallisempi voi siirtyä tarkastelemaan tekijöiden toimintaa ja arvopohjaa normikriittisesti, havainnoiden mahdollisia heteronormatiivisia käytänteitä. Jokaisen on hyvä tunnistaa omat etuoikeutensa ja hyväksyä oma keskeneräisyytensä. Kohtaamiseen tulisi sisällyttää ajatus moninaisuuden olettamisesta ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta. Käytössä tulisi olla puhetapa, joka ei sisällä oletuksia toisen sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, perhemuodosta tai muustakaan ominaisuudesta.

Työskentelykäytäntöjen ollessa sallivia voi tarkastella työstettävää teosta. Teoksen tulisi välittää tasa-arvoista ja yhdenvertaista arvomaailmaa. Teoksen antama kuva ihmisistä, sukupuolista ja perhemalleista tulisi olla moninaisuutta kuvaava. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä esittäessä on hyvä pyrkiä välttämään stereotyyppioita. Vähemmistöryhmään tai -ryhmiin kuulumisen ei määrittele muita yksilön piirteitä, kuten tyyliä, puhetapaa tai ulkonäköä. Vähemmistöön kuuluvat yksilöt tulisi myös esittää tasavertaisina muiden kanssa. Teos viestii yhdenvertaisesta arvomaailmasta myös kielenkäytöllään. Teoksessa käytetyn kielen tulisi olla moninaisuutta huomioivaa ja heteronormatiivisuutta rikkovaa.

Viestinnässä käytetyn kielen ja kuvaston tulisi kuvastaa ihmisen ja perhemuotojen monimuotoisuutta. Viestinnässä tulisi ilmaista aktiivisesti syrjimätön ilmapiiri ja suunnata viestintä myös sateenkaariperheille. Yhteistyötahoille tulisi viestiä avoimesti sateenkaarivarvojen noudattamisesta. Toimintatilat tulisi pyrkiä järjestämään monien sukupuolten tarpeita vastaaviksi.

Koen, että onnistuin kehittämishankkeeni kohteen, Tanssivan satuhetken kehittämisessä sateenkaarisensitiiviseksi. Oman kokemukseni ja työryhmän palautteen perusteella tulkitsen, että Tanssivan satuhetken työskentelytavat noudattivat sateenkaarisensitiivisyyttä. Työryhmän jäsenet kokivat saavansa uutta tietoa LHBTQIA+-vähemmistöistä ja sateenkaarisensitiivisyydestä. Työryhmän palaute vahvisti käsitystäni siitä, että on hyvä jakaa ääneen ymmärrys jokaisen jatkuvasta keskeneräisyydestä. Kukaan meistä ei ole koskaan valmis, vaan sensitiivinen työote vaatii jatkuvaa avoimuutta kehittymiselle. Tehty työ antoi minulle rohkeutta jatkaa tiedonjakamista sateenkaarivähemmistöistä tulevaisuudessa työskentely-ympäristöissäni.

Tarkastellessani opinnäytetyöhön liittyvää Tanssiva satuhetki -esitystä koen, että olen onnistunut huomioimaan sateenkaarisensitiivisyyden teoksessa. Esitys toteutti sateenkaariperheiden, Sateenkaariperheet ry:n työntekijöiden ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja taustatarinoissa kuultiin katkelmia heidän tarinoistaan. Esitys nosti sateenkaarivähemmistöjä esiin alleviivaamatta saateenkaarevuutta erityispiirteeksi. Esityksen visuaalinen ilme ja tiedotus viesti normikriittisyydestä ja sateenkaariteemasta.

Esityksestä saatu palaute kertoi, että katsojat olivat nauttineet esityksestä ja että sateenkaariteema oli avautunut eriasteisesti suurimmalle osalle katsojia. Onnistuimme liikkumisen ja olemisen sukupuolittuneiden normien kriittisessä tarkastelussa ja tarjosimme osallistujille normeista vapaan esityshetken. Katsojapalautteissa mieleenpainuvinta oli

kuvaus sukupuolittamisesta vapaan tapahtuman tuomasta helpotuksen tunteesta. Koettu opinnäytetyöprosessi kannustaa minua jatkamaan LHBTQIA+-vähemmistöjen huomioimista tulevissa teoksissani.

Opinnäytetyön seuraavalta sivulta löytyy muotoilemani ohjeistus sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä. Laadin tämän ohjeistuksen opinnäytetyöprosessin ja aikaisemman työurani aikana kerryttämällä tiedolla sekä seuraavien tahojen materiaaleja hyödyntäen: Seta ry, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, Sukupuolena ihminen (Ristkari ym. 2018), Utopia Helsinki (Utopia Helsinki 2013) sekä Ruskeat Tytöt -media (Ruskeat tytöt media 2020). Toivon, että ohjeistus voi toimia esittävän taiteen työryhmien tukena.

Kuinka toivoisit sateenkaarivähemmistöjen näkyvän esityksissä?

"Siten, että monimuotoiset perheet olisivat normaali osa esitystä asiaa sen kumminkin alleviivaamatta. Yksilöiden kohdalla sama asia."

anonyymi kysely

SATEENKAARISENSITIIVINEN TYÖSKENTELY

Turvallisemman tilan luominen

Luo tiloista ja tilanteista syrjinnästä ja rasismista vapaita, sekä tasavertaisia kiinnittämällä huomiota mm. seuraaviin seikkoihin.

Moninaisuuden olettaminen

Sukupuolia on monta. Älä oleta toisen sukupuolta esimerkiksi ulkonäön, äänen tai pukeutumisen perusteella.

Kunnioita toisen ihmisen määritelmää itsestään ja toimi sen mukaan.

Oikeus yksityisyyteen: jokaisella on oikeus pitää oma sukupuolensa, seksuaalinen suuntautumisensa, perhemuotonsa ja kokemuksensa omana tietonaan.

Muista, ettei yleisöä katsoessa tai puhutellessa voi nähdä henkilön sukupuolta, seksuaalista suuntautumista tai perhemuotoa.

Mieti voiko jokainen työntekijä ja osallistuja ilmaista mielipiteensä ja kertoa esim. sukupuolestaan ja perhemuodostaan ilman syrjinnän pelkoa.

Sisällyttävä kieli

Puhu sukupuolineutraalisti, jos et tiedä toisen sukupuolta tai sitä, mitkä sukupuolittavat sanat hänelle käyvät.

Käytettäessä kieltä, jossa on sukupuolitetut pronominit (esim. she/he/they) kysy aina, mitä pronominia toisesta tulee käyttää.

Anna jokaiselle mahdollisuus kertoa millä nimellä haluaa tulla kutsutuksi.

Käytä esityksessä muitakin kuin sukupuolittavia ilmaisuja, esimerkiksi vanhemmat, omat aikuiset, rakas, lapsi, tanssija, jne.

Inklusiivisuus

Jokainen yksilö saa tasavertaisesti tilaa esityksissä ja keskinäisessä työskentelyssä.

Esityksen roolihenkilöiden kuuluminen sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön ei määrittele heitä, eikä aseta heitä erityisasemaan..

Normikriittisyys

Tekijät tiedostavat ja kyseenalaistavat stereotyyppiset näkemykset sukupuolista, sukupuolirooleista, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajista sekä perhekesityksistä.

Roolihenkilöiden sukupuolet ja sukupuolen ilmaisu edustavat muitakin kuin binäärisiä mies- ja naisroolihahmoja.

Roolihenkilöiden rakkaussuhteet saavat olla muitakin kuin heterosuhteita.

Roolihenkilöiden perheet ovat monimuotoisia, ei vain hetero-ydinperheitä.

Muodostettaessa roolihenkilöiden liikekieltä, asentoja ja ulkonäköä (mm. kampaukset, vaatteet ja meikit) tehdään valintoja yksilöllisyyden, ei sukupuoleen ja sukupuolen ilmaisuun liittyvien stereotyyppien perusteella.

Viestintä

Normikriittinen katsaus viestinnässä käytettyihin sanoihin, kuviin ja väreihin!

Käytetty kieli huomioi sateenkaarivähemmistöt osana kohderyhmää.

Sanavalinnat eivät sulje pois ketään seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen vuoksi.

Lapsiperheille suunnatussa materiaalissa huomioidaan yhdenvertaisesti sateenkaariperheet.

Viestinnässä ilmaistaan etukäteen ja paikan päällä turvallisemman tilan ja sateenkaarisensitiivisten arvojen kunnioitus sekä kaikenlaisen syrjinnän vastustus.

Sateenkaarilippu osana viestintää kertoo inklusiivisten arvojen ja sateenkaarisensitiivisyyden noudattamisesta kaikessa toiminnassa.

Yhteistyöosapuolet

Harjoitus- ja esitystiloihin sukupuolineutraalit wc-, pukeutumis- ja peseytymistilat.

Yhteistyötahoille viestitään sateenkaarisensitiivisten arvojen noudattamisesta ja heiltä toivotaan aktiivista osallistumista syrjinnän ehkäisyyn ja turvallisemman tilan periaatteiden noudattamiseen.

LÄHTEET

Aarnio, K., Kallinen, K., Kylmä, J., Rotkirch, A. & Solantaus T. 2017. Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017. Helsinki: Väestöliitto.

Duncan, N. 1996. Renegotiating gender and sexuality in public and private spaces. London: Routledge.

Harpin, A. 2017. Mute Stages, performing silent lives. Kirjasta Performance and Participation. Practices, Audiences, Politics. 2017. Ed. by Harpin, A. and Nicholson, H.

Jämsä, J. (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jääskeläinen, A. 2020. Next Step – kohti parempaa tanssinopetusta. Helsinki: UrbanApa.

Karvinen, M. 2008. Miten puhua perheiden moninaisuudesta eri-ikäisten lasten kanssa? Teoksessa Jämsä, J. (toim.). Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus, 192–206.

Kulttuuria kaikille 2020. Viitattu 5.5.2020. www.kulttuuriaikakalle.fi > Saavutettavuus > Mitä on saavutettavuus?

Kyllönen, Lotta. 2016. "Voi olla myös kaks äitiä": Lasten näkemyksiä oman perheensä erityisyydestä. Jyväskylä: Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.

Lahtinen, E. & Paqvalén, R. 2014. Hurjan paljon enemmän queer! - Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta. Helsinki: Kulttuuria kaikille -palvelu.

Linnanpuomi, A. 2020. Aluksi, s. 4. – 6. Teoksessa Mäkinen, M. (toim.), 2020. Saavutettavuus-
opas.

Monimuotoiset perheet ry 2020. Viitattu 15.4.2020. www.monimuotoisetperheet.fi > verkosto ja järjestöt.

Muu, mikä? -työryhmä 2010. Muu, mikä? -sukupuolivähemmistönuorten visio 2020. Saatavilla: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/tietoa-transihmisille/nuorille/>.

Perustuslaki. 11.6.1999/731. Annettu Helsingissä 1.3.2000. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Ristkari, M., Suni, N., Tyni, V. 2018. Sukupuolena ihminen. Tietokirja transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Helsinki: Tammi.

Ruskeat tytöt media 2020. Turvallisempien tilojen periaatteet. Viitattu 20.5.2020. <https://www.ruskeattytot.fi/turvallisempien-tilojen-periaatteet/-rt-live>.

Sateenkaariperheet ry. www.sateenkaariperheet.fi.

Seta ry 2020. Sateenkaarisanasto. Viitattu 15.4.2020. www.seta.fi > sateenkaaritieto > sateenkaarisanasto.

Seta ry, nuoret 2020. Itsemäärittely. Viitattu 15.4.2020. www.nuoret.seta.fi > nuorille > itsemäärittely ja normit.

Stop hatred now 2020. Viitattu 12.5.2020. www.stophatrednow.fi > about.

STST 2020. Viitattu 20.5.2020. www.teme.fi > Suomen tanssi- ja sirkustaiteilijat STST > Uutiset > STST:n taidepoliittiset teesit vuosille 2020-2023.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2020. Viitattu 15.4.2020. www.sukupuolenosaamiskeskus.fi > sukupuoli > sukupuolen moninaisuus > sukupuolen moninaisuuden sanasto.

Suomi 100 http://www.kulttuuriakaikille.fi/tietoa_meista_hankkeet_suomi_100-sateenkaaren_va-reissa.

Taavetti, R. 2015. "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...": Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Helsinki: Nuorisotutkimusseura: Nuorisotutkimusverkosto: Seta.

Tasa-arvolaki 1.1.1987. 609/1986. Annettu 1.1.1987. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1986/19860609>.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus - sukupuolen moninaisuus -hanke 2010-2019. www.tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019. Kouluterveyskysely 2019. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/varhaiskasvatus-koulunkaynti-ja-opiskelu>.

Tilastokeskus 2020. Lakimuutokset näkyvät sateenkaariväen tilastoinnissa. Viitattu 15.4.2020. www.stat.fi > Artikkelit > 2019 > Lakimuutokset näkyvät sateenkaariväen tilastoinnissa – samaa sukupuolta olevan kanssa avioliitossa 4 000 suomalaista.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.

Unicef 2020. YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus. Viitattu 23.5.2020. www.unicef.fi > Lapsen oikeuksien sopimus > Lapsen oikeuksien sopimus koko teksti.

Utopia Helsinki 2013. Turvallisemmat tilat. Viitattu 1.6.2020. <https://utopiahelsinki.wordpress.com/2013/03/14/turvallisemmat-tilat-2/>.

Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>.

Kyselylomake

25.2.2020

..* PALAUTE- JA KYSELYLOMAKE ..* 25.2.2020 *..

Tekijä: Pauliina Aladin, tanssinopettaja (AMK), sosiaalisen sirkuksen ohjaaja
040 5752225, pauliina.aladin@hotmail.fi

Mihin liittyy: YAMK-opinnäytetyö. Työnimi: Tanssiva satuhetki sateenkaaren väreissä
- sateenkaarisensitiivisyys lapsille suunnatuissa esityksissä.

Tavoite: Kertoa sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä ja luoda ohjeistus esittävän taiteen työryhmille.

Paikka: Turun AMK:n Master School, Taiteen uudet kontekstit YAMK

Julkaisu: Opinnäytetyö julkaistaan netissä syksyllä 2020

Anonymiteetti: Vastauksista ja lainauksista ei voi tunnistaa vastaajaa.
Henkilötietoja ei kerätä missään vaiheessa.
Opinnäytetyöni ei tutki osallistujia, vaan sateenkaarisensitiivisten arvojen toteuttamista taiteellisessa työssä.
Tuhoan lomakkeet opinnäytetyöni julkaisun jälkeen.

Oletko nähnyt lapsille suunnattuja tanssi-, teatteri- tai sirkusesityksiä?

En

Kyllä, 1-4 kpl

Kyllä, 5 tai enemmän

Oletko nähnyt lapsille tai nuorille suunnatuissa esityksissä sateenkaariperheitä? Tarkenna halutessasi.

Oletko nähnyt lapsille tai nuorille suunnatuissa esityksissä sukupuolivähemmistöjä? Tarkenna halutessasi.

Miten toivot, että lapsille suunnatussa esityksessä näkyisi perheiden ja yksilön monimuotoisuus?

Lisäyksiä, toiveita tai vaikka tarinanpätkiä Tanssiva satuhetki -esityksen tarinaan:

\0/
|
/\

Vapaa sana voi jatkua sivun toiselle puolelle!

Kiitos ajastasi ja ajatuksistasi!

Kaikkien teidän kanssa saamme muutettua maailmaa pala palalta yhdenvertaisempaan suuntaan!

Käyttöoikeuslomake

25.2.2020

•• TARINOIDEN KÄYTTÖOIKEUS •• 25.2.2020 ••

Tekijä: Pauliina Aladin, tanssinopettaja (AMK), sosiaalisen sirkuksen ohjaaja
040 5752225, pauliina.aladin@hotmail.fi

Mihin liittyy: YAMK-opinnäytetyö. Työnimi: Tanssiva satuhetki sateenkaaren väreissä
- sateenkaarisensitiivisyys lapsille suunnatuissa esityksissä.

Tavoite: Kertoa sateenkaarisensitiivisestä työskentelystä ja luoda ohjeistus esittävän taiteen työryhmille.

Paikka: Turun AMK:n Master School, Taiteen uudet kontekstit YAMK

Julkaisu: Opinnäytetyö julkaistaan netissä syksyllä 2020

Tapaamisissa tuotettuja tekstejä sovitetaan osaksi esityksen tarinaa.
Tarina ei ole juonellinen satu vaan runollinen teksti, jossa esiin pääsee perheiden ja ihmisten monimuotoisuus.
Tarina ei kerro kenestäkään oikeasta henkilöstä tai perheestä.
Tarinasta ei tunnista kirjoitukseen osallistuneita.
Henkilötietoja ei kerätä missään vaiheessa.
Opinnäytetyöni ei tutki osallistujia, vaan sateenkaarisensitiivisten arvojen toteuttamista taiteellisessa työssä.

Annan taiteelliselle työryhmälle käyttöoikeuden työpajassa syntyneiden tarinoiden käyttöön esityksen käsikirjoitusta muodostettaessa.

Tätä lomaketta kirjoitetaan kaksi (2) kappaletta, joista toinen jää työpajaan osallistuneelle ja toinen opinnäytetyön tekijälle.

Helsingissä = .2020

Allekirjoitus / puumerkki
työpajan osallistuja

Pauliina Aladin
opinnäytetyön tekijä

Esitykseen liittyvä palautelomake

ANONYYMI PALAUTE JA KYSELY

Tanssiva satuhetki -esitys 10.3.2020 ja 21.3.2020

Kysely liittyy Pauliina Aladin YAMK -opinnäytetyöhön: sateenkaarisensitiivisyys lapsille suunnatuissa tanssiesityksissä.

Paikka: Turun AMK:n Master School, Taiteen uudet kontekstit YAMK.

Työn tavoite: kertoa sateenkaarisensitiivisen esityksen tekemisestä ja luoda ohjeistus esittävän taiteen työryhmille.

Opinnäytetyö julkaistaan netissä syksyllä 2020.

Lisätietoja: Pauliina Aladin, pauliina.aladin@hotmail.fi, www.pauliinaaladin.wordpress.com/tanssivasatuhetki

Mikä oli esityksen suosikkihetkesi tai mieleenpainuva asia?

Mitä odotit esitykseltä? Vastasiko esitys odotuksiasi?

Sisälsikö esitys sinun mielestäsi sateenkaariperheitä tai sukupuolivähemmistöjä?

Tarkenna halutessasi.

Oletko nähnyt muita lapsille suunnattuja tanssiesityksiä?

En

Kyllä, 1-4

Kyllä, yli 5

Näitkö niiden esitysten roolihahmoissa sukupuolivähemmistöjä tai sateenkaariperheitä?

Tarkenna halutessasi.

Vapaa sana

KITITOS! Teidän avullanne tätä maailmaa muutetaan pala palalta yhdenvertaisemmaksi 😊